

www.e-rara.ch

Historie naturael en morael van de Westersche Indien

Acosta, José de

T'Amsterdam, anno 1624

Zentralbibliothek Zürich

Shelf Mark: NR 1701

Persistent Link: <https://doi.org/10.3931/e-rara-39895>

Het eerste Boeck [...].

---

www.e-rara.ch

Die Plattform e-rara.ch macht die in Schweizer Bibliotheken vorhandenen Drucke online verfügbar. Das Spektrum reicht von Büchern über Karten bis zu illustrierten Materialien – von den Anfängen des Buchdrucks bis ins 20. Jahrhundert.

e-rara.ch provides online access to rare books available in Swiss libraries. The holdings extend from books and maps to illustrated material – from the beginnings of printing to the 20th century.

e-rara.ch met en ligne des reproductions numériques d'imprimés conservés dans les bibliothèques de Suisse. L'éventail va des livres aux documents iconographiques en passant par les cartes – des débuts de l'imprimerie jusqu'au 20e siècle.

e-rara.ch mette a disposizione in rete le edizioni antiche conservate nelle biblioteche svizzere. La collezione comprende libri, carte geografiche e materiale illustrato che risalgono agli inizi della tipografia fino ad arrivare al XX secolo.

Nutzungsbedingungen Dieses Digitalisat kann kostenfrei heruntergeladen werden. Die Lizenzierungsart und die Nutzungsbedingungen sind individuell zu jedem Dokument in den Titelinformationen angegeben. Für weitere Informationen siehe auch [Link]

Terms of Use This digital copy can be downloaded free of charge. The type of licensing and the terms of use are indicated in the title information for each document individually. For further information please refer to the terms of use on [Link]

Conditions d'utilisation Ce document numérique peut être téléchargé gratuitement. Son statut juridique et ses conditions d'utilisation sont précisés dans sa notice détaillée. Pour de plus amples informations, voir [Link]

Condizioni di utilizzo Questo documento può essere scaricato gratuitamente. Il tipo di licenza e le condizioni di utilizzo sono indicate nella notizia bibliografica del singolo documento. Per ulteriori informazioni vedi anche [Link]

Het eerste Boeck der Histo- rie Natural ende Morael, van West-Indien.

Het 1. Capittel. Van d'opinie die sommighe Autheuren gehad
hebben, dat hem den Hemel niet en verbreyde tot over de nieuwe Weerelt.

Onderen hebben soo verre ypt den wegh
geweest te dencken datter volck in dese nieuwe Weerelt was/
datter veel van dien niet en wilden gelooven/dat men aen de-
se zijde lant hadde/jac dat meer te verwonderen is/so en zijn
der oock niet ghebroocken / de gheene die ontkenden / dat al-
hier een Hemel ofte lucht (ghelyck wy sien) was: Want al-
hoewel het waer is / dat de meeste ende de beste van de Phi-
losophen geboelt hebben / dat de Weerelt ofte Hemel gheheel
rondt was / ghelyck alsse in effect is / zijnde alsoo t'werdrijck
van alle canten omringht ende binnen in besloten / niet teghenstaende soo zijn daer
nochtans sommigen (ende niet weynich/noch vande minste auctoriteyt) onder de ge-
wijdde Doctoren ghe weest van verscheyden ghevoelen / versierende tmaecksel der
Weerelt / in de gedaente van een huys / in't welke t'dack dat alleenlijcken van boven
is omringelende / sonder van alle canten te beslupten / ghevende daer toe dese reden/
dat het wertrijck anders int midden der lucht moeste hangen/het welke een vzeemt
dinch / ende buyten alle reden schijnt te wesen / in ghelycks dat wy oock in alle edifi-
cien ofte ghestichten sien / hoe dat het fondament ende de vloer / ter eener van onder/
ende het dack daerenteghen/ter anderer/van boven comt / baeromme nae reden ende
yptwysen van goeder aenmerckinge/soo louden in dit groot Edificie der Weerelt / den
gantsehen Hemel ofte lucht wesen/het eene deel van boven/ende het geheele wertrijck
daer en teghen van onder/tander deel. De glozuse Chrystomus (geelyck als een die
hem meer verontledeijt hadde / in de studie der W. Schryftuere / als in de Weereltijc-
ke consten) bewijst te wesen van dese opinie / houdende zijnen spot (in zijn Commen-
tarien op d' Epistel tot den Hebreen) niet den ghenen die bevestighen/dat alle de We-
reelt rondt is. Het schijnt dat de Schryftuere wat anders wil te verstaen geven / noe-
mende den Hemel een Tabernakel ende Tente die Godt ghestelt heeft. Daer en bo-
ven passert by het selve den heyligen Man noch verder/ ende seyt / dat het niet en is
den Hemel die hem verroert ende ondraeyt/maer dat het zijn de Son/de Maen ende
de Sterren die haer aen den Hemel verroeren / in sulcker voegen ghelyck als haer de
Doghelen des lichts omswerpende niet geelyck als de Philosophen meynen/datse

Christ.
Homil. 1.
7. in E-
pist. ad Hebr.
Hebr. 8.
Idem Chri-
st. Homil.

met den selven Hemel ongaen/gelyck als de stralen met het radt doen. Met dese meyn-
 6. & 13. in ninge van Chrysofotomus houdt het oock Theodoretus, een treffelijck Auteurs / ende
 Genes. & Theophilactus, ghelijck als hy oock byna in alles doet. Ende Lactantius Firmianus is
 Homil. 12. het selfe / boven alle de voozgaende geboelende : Hy en versadicht hem niet te lachen
 ad Pop. ende te spotten met de opinie van de Peripateticis ende Academicis, die de Werelt een
 Theodoret. "ronde figure gheben / ende het Aertrijck int midden stellen. Want het schijnt haer
 & Theophil. te wesen een dinct om te lachen / dat het Aertrijck (ghelijck als geseyt is) in de lucht
 in cap. 8. ad soude hanghen : waer dooz hy hem meer comt te vergheylicken met de meyninge van
 Hebr. Epicurus de welcke sepe / datter van d'ander zijde der Werelt anders niet en was /
 Lactant. dan een Chaos, ende een oneyndelijcken afgront. Het schijnt eenighe ghelijckenisse te
 lib. 3. divine hebben met het gene S. Hieronymus seyt / daer hy is schryvende op d' Epistel tot den
 Instit. cap. Ephezen / met dese woorden : De natuerlijcke Philosoph (seyt hy) passeert met zyn
 24. diepstinnicheyt de hooghte van den Hemel / ende in de diepten des Aertrijck ende af-
 Hierom. in grondt vint hy een onmetelijcke ledicheyt. Daer wort van Procopius verhaelt (hoe
 Epist. ad E- wel ick tselve niet ghesien hebbe) dat hy bevestigende is op het Boeck van Genesls,
 ph. lib. 2. d'optine van Aristoteles (belanghende de ghebaente ende t'omloopen des Hemels) te-
 Cap. 2. gens de heylige Schryftuere te stryden. Doch dat de voozsepe Auteurs diergelijc-
 Sixtus Senan dinghe der Philosophie / trachtende naer andere Studien van meerder wichticheyt.
 sis, lib. 5. Bi- Het gene meer te verwonderen is / is dat / wesen S. Augustijn so wptmuntende in alle
 bliot. ann. 3. natuerlijcke Consten / ende zijnde in de Astronomie ende Physica soo ervaren / is niet
 August. lib. tegghestaende altoos twijfelachtich geweest / sonder hem te resolveren / of den Hemel
 2. de Genes. d' Aertrijck van alle canten omringende was / ofte niet. Wat bzaegh ick daer nae /
 ad Lit. ca. 9. (seyt hy) dat wy dencken / dat den Hemel (als eendoot) het Aertrijck van d'een zijde
 August. in alleen bedekende is / ghelijck als een groote schotel die daer boven ober comt. Op de
 Psal. 135. selve plaetse daer hy dit verhalende is / gheeft oock te verstaen / ende seyt het claerlijc-
 ken wpt / dat daer gheen bewijs af en is / dan alleenlijck gissinge / om te bevestigen / dat
 den Hemel van een ronde figure is. Aldaer / als oock op ander plaetsen / wort het
 vooz een twijfelachtich dinct gheshouden / dat haer de Hemelen ombrapen. Men en
 sal hier in niemant achterhalen / noch de gewijde Doctoren der Kercke in min houden /
 soo die in eenighe puncten der Philosophie ende natuerlijcke consten een ander geboe-
 len hebben / dan het wel meest vooz goede Philosophye aenghenomen ende geappro-
 beert is : want alle hare studeringhe was alleenlijck om den Schepper te kennen / te
 dienen ende te prebiken / waer inne sy groote waerdicheyt hadden. Ende dewijle datse
 gantschelijcken hier in geymploeyt ende besich waren / (welcke ons noodichste is)
 so en ist niet veel in de studeringhe ende kennisse der Schepselen / niet altoos volco-
 melijcken ghetrest te hebben. Veel meer zijn vooz secker te berispen / de Gheleerden
 en pdele Philosophen van desen tijden / die kennisse en wetenschap vercregen hebben
 de / van t'wesen ende ordonnantie deser Schepselen / ende van de coursen ende t'omloo-
 pen der Hemelen / dat die arme ongeluckighe Menschen niet gecomen en zijn tot ken-
 nisse der gener die alle t'selvd gheschepen ende ghemaect heeft : ende zijn hun alte-
 mael verontledigende in dese maecksels ende wercken van soo grooten weerdicheyt /
 sonder eens hare ghedachten te verheffen / om te ontdekken den oppersten Auteur /
 gheelijck als sulck de Goddelijcke wijs seyt genoegh verclarende is / segghende / of sy al
 sehoon den Schepper ende Heere van alles ghekent hebben / en hebben hem niet ghe-
 dient noch ghe-eert alsoo sy schuldich waren / verpelt wesen met harer bonden /
 welcke hen van den Apostel soo gerechtelijcken ver weten ende aengetijgh wort.

Zap. 13.

Rom. 1.

Het 2. Capittel. Dat den Hemel van alle canten ront, ende in haer selven omloopende is.

Mer comende op onsen propoofte/soo en is aen't ge-
 ne dat Aristoteles, ende d'ander Peripaterici, ghelijckelijcken met die
 Stoicijns gheboelden/ geen twijffel aen/ van dat den Hemel gantsche-
 lijcken van een ronde figure soude wesen/ doende haer movement
 ofte omloop int ronde/ twelcke eygentlijck so warachtich is dat wy't
 niet onsen ooghen aensien: Jae wy die hier in Peru woonen/ sien't
 beel oogenschynlijcker/booz d'erbarethejt/van het ons door eenige
 reden ofte Philosophische bewijsinghe vertoont soude moghen werden. Ende om te
 weten of den Hemel gantschelijcken rondt / ende het Werdrick van alle canten om-
 vanghen is/sonder daer twijffel aen te stellen/ soo ist alleen ghenoech t'aenschouwen
 van dese Hemispherio,nae de plaetse ende Gheweste des Hemels die t' Werdrick om-
 vangt/ twelcke van d'Guderen noyt gesien gheweest is: ende is oock genoech ghe-
 sien/ende ghenoteert te hebben/heyde de Polen/daer den Hemel/als op een spil/op om-
 bzapende is/te weten/den Polus Articus,ofte van't Noozden/ welke die van Europa
 sien: ende dese andere Antartico,ofte van't Zupden/daer S. Augustijn aen twijffelt/
 die wy a'hter in Peru (de Linea ghepasseert wesende) met de Noozd-sterre verwissel-
 len. Eyndlijcken is ghenoech ghebaren te hebben meer dan t'festich graden van't
 Noozden nae het Zupden/te weten veertich van d'ene/ ende dyy-en-twintich van
 d'ander zijde/der Linea: achter-lastende booz dese repse 'tghetwjenisse van anderen/
 die op beel meer hooghten gebaren ende gecomen zyn/bynaest op de t'festich graden
 aen't Zupden. Wie soude segghen dat het Schip Victoria (weerdich booz secker eeu-
 wigger ghedachtenisse) niet ghemomen heeft de victorie/ende getriumphceert van de
 rondichejt der Werelt: Als oock niet minder van die soo yde ledichejt ende onery-
 delijcke Chaos,die d'ander Philosophen/onder t' Werdrick stelden/want heeft de We-
 relt onghebaren/omloopende die onmetelijcke groote Zee Occaen. Wie en sal't niet
 schijnen/met dese daet bewesen te hebben / dat alle de grootte van't Werdrick (hoe
 groot dat men die oock afbeelt) de Doeten van een Mensche onder wozen zijn/ de
 wijle datse die gemeten hebben: Waer aen sonder twijffel blijckende is/ den Hemel
 van een ronde ende perfecte figuer te wesen/ zijnde t' Werdrick met het Water om-
 vanghende/makende alsoo een Globus ofte ronden vloot/ hebbende haren oorspronck
 upt de twee Elementen/die hare palen met de ronde ende grootte bestemt hebben:
 twelck men genoech proberen ende vertoonen can door Philosophische ende Astro-
 nomische redenen/ ende achterlatende de subtylhedene die men ghemeynlijcken alle-
 geert/van dat men het volmaeckste Lichaem (twelck den Hemel is) de perfectste Fi-
 guere behoort te gheben/welcke sonder twijffel de ronde is. Hier upt volghet het/dat
 die omloopende verroeringhe/niet gelijk noch ghestadich can wesen/zijnde op som-
 mige plaetsen ober d'wers/haer dzapende gelijc als het noodichst berepicht / dewijle
 dat de Son/Waen/ende Sterren niet eben gelijk noch eenparich/rondt som loopen.
 Waer dit achter gelaten/soo dunct my/dat de Waen alleenlijcken ghenoech kan be-
 staen/in dese sake als een gherrouwe ghetupghe in den Hemel/ overmits dat sy haer
 van alleenlijck verdonckert ende Eclipses wordt/ ten tijden dat de rondichejt van't
 Werdrick/ex diametro,tusschen haer ende de Son,in den wegh comt/ende also de pas-
 sagie van de stralen der Sonne belettende is: twelck boozwaer niet en soude mogen
 gheschieden/soo't Werdrick niet en stonde in't midden der Werelt/ ouwinght zijnde

Plutarch. de
 placis phil.
 lib. 2. Cap. 2.

August. lib.
 de Genes. ap.
 lit. cap. 10.

August.
Epist. 109,
ad Iannuari-
us, cap. 4.

van alle canten der Hemelscher Firmamenten. Hoewel datter niet tegenstaende gebro-
ken zijn/de ghene die twijffelinghe stellen/of de clartheit van de Maen / haer van't
licht der Sonne mede gebleyt woordt/oft niet. Maer dit is al te veel ghetwijffelt/nade-
mael men anders gheen rebelijcke doofaken en can vinden/van de Eclipsen/volle ende
quattieren der Maen / dan de ghemenschappen ende deelachticheit van't licht der
Sonne. Sullen vangelijcken bevinden (soo wy't willen insien) dat den nacht anders
geen dinc en is/dan de donckerheyt / die beroofsacket woordt dooz de schaduwe van't
Mertrijck / om dieswille dat de Son dan aen d'ander spde is passerende. Soo dan nu
de Son aen d'ander spde van het Mertrijck niet en comt / maer datse ten tijden van't
ondergaen wederom keert/aen de cant henen loopende / 'twelcke toelaten moet den
genen die seft/dat de Werelt niet ront en is/dan datse gelijk een Schotel d'aense hyn
van't Mertrijck is bedeckende/soo moet daer noot we ndich upt volgen/dat het niet en
mach maaken de verscheydenheyt die wy sien aen de daghen ende nachten die op som-
nighe plaetsen der Werelt (op spnen tijdt) lanck ende cozt zijn / ende op ander con-
trepen eentwisch eben lanck/ende in eenen doen. Het ghene S. Augustijn schrijft op de
Boeckten van Genesis, ad literam, dat men wel mach bezynnen alle d'oppositien, conver-
sition, elevation, verbalinghe ende andere Aspecten ende dispositionen der Planeten ende
Sterren, om daer by te verstaen/datse haer verroeren / staende den selven Hemel stil/
sonder ondraepen/is ny lichtelijck genoegh te verstaen/gelijck als het oock sal wesen
hoor een pegelijck: oozlof hebbe ende te versieren het gene ons hoor ooggen comt. Want
soo wy by ghelijckenisse stellen / dat elke Sterre ende Planect een Lichaem op spn
selven is/wordende van een Enghel ghevoert ende hoorz gedreuen/in sulcker woegen
als hy Habacuc in Babilonten woerde. Wie sal soo blindt wesen/ dat hy niet en soude
sien/dat alle die verscheydenheyt (die daer van Aspecten ende Sterren blyckende is)
niet en comt te yocederen/door de differentie der verroeringe: Ende dat de gene die se
verroerende is/haer dat willens gheeft. Nochtans soo en gheeft de goede reden geen
plaets/dat de spatie ende Gheweste (alwaer men versiert de Sterren te gaen of te
blygen) mach laten te wesen Elements gewijs ende verderflich/dewijle dat het hun
verdeelt ende afschept als sper door passeren/want en passeren hoorz seker hoorz gheen
ledicheyt. Ende soo de Geweste daer haer de Sterren ende Planeten in moberen / de
corruptie onder woypen is/soo moet het hoorz ghewijs zijn/dat sy 'tselv de upt de natue-
re oock zijn: Ende volghet consequentelijcken / datse moeten veranderen ende op't
eynde vergaen: Want naturelijcker wijse/soo en can t'ingehouden niet dueriger we-
sen als t'ingoutsel. Soo men dan seft/dat de Hemelsche Lichamen verderfelijck zijn/
'twelcke niet ober een comt met 'tghene dat de Schrijtuere inde Psalmen verhaelt:
Al waert/seft die/datse Godt hoorz altoos gemaect heeft) soo en accordeert het oock
niet wel met d'oddomantie ende onderhoudinghe van desen Orbis ofte Werelt: segge/
om dese waerheyt te bevestigen/moch meer/van dat de self delhemelen de ghene zijn/
die haer verroeren/ende dat de Sterren haer daer in ondraepen/mogen wy allegeren
met het ghesicht: Want wy sien ooghen/schijnlijcken dat haer niet alleenlijcken de
Sterren verroeren/maer oock plaetsen ende ghehele Ghewesten des Hemels: Ick
en spreke niet alleen van de blinkende ende licht-schijnende plaetsen/gelijck als daer
is de ghene die men noemt Via lactea, in onse gemeyne Tale, den wegh naer S. Jacob
ghereeten/dan oock noch van veel andere meer / wil dit segghen by andere donckere
ende swarte plaetsen die aen den Hemel zijn: Want men siet daer in der waerheyt
dinghen in/als blacken/die seer merckelijck zijn/de welcke ick/na mijn orthouden (in
Europa weseude) noyt aen den Hemel ghesien hebbe / ende alhier in dese ander He-
mispherio hebbe seer bescheydelijcken aengemerckt. Dese Blacken zijn van color ende

ghedaente:

August.
lib. 2. de
Cons. ad litt.
cap. 100.

Dan. 14.

Psal. 148.

ghedaente/ghelyck als het deel der gheclipserde Maen/zijnde den anderen in de selve swartigheyt ende schaduwte ghelyck/gaen altoos dicht aen de selfde Sterren/ in een ghedaente ende grootte/gelyck als wy't met clare ende oogenschynlijcke ondersocht heyt ghesien ende ghenoteert hebben. 't sal mischten sommighe een nieu dinct schynen te wesen/ende sullen moghen vraghen/waer van foodanige generatie van Placken aen den Hemel procederen mogen: 'twelcke ick booz'ter/te tot noch toe niet hebbe comen begripen/van alleenlijcken te dencken/dat (gelyck als de Via lactea, soo de Philosophen segghen) sulckx comende is / dat het op eenighe plaetsen van den Hemel dicker ende dichtter is/ende daerom meer licht in haer verbaten/hebbende oock alsoo/in't contrarte/andere seer dun ende doozschijnende plaetsen: ende dooz dien dat de selfde minder licht ontfanghen/soo schijnt het op plaetsen swarter te wesen. Dat dit selfde d'oozake is/of't niet/en hebbe geen sekerheyt van/om te bebestighen niet tegenstaende datter in der daet de selfde Placken aen den Hemel zijn/ (ghesien datse sonder verminderinge/met het selfde Compas / als de Sterren verdoeren) is een sekerere experientie/ende is dickwils willens op gelet: Waer uyt men van alle dat gheseyt is/beslupten mach/dat de Hemelen/sonder twijffel't Aertrijck van alle canten in haer omvanghende zijn/haer met eenen ghestadighen loop daer rondtsom moerende/sonder dat het noodich is/sulckx meer in questie te stellen.

Het 3. Capittel. Dat de heylige Schrift ons te verstaen gheeft, het Aerdtrijck in't midden van der Werelt te wesen.

Al is dat Procopius Gaseus, ende andere van sijn opinie/hun laten duncken/dat het tegens de heylighe Schryfuere strjdbende is: 't Aertrijck in't midden van de Werelt te stellen/ende den Hemel booz'gheheel ront te houden/soo en ist booz'waer nochtans geen leere die daer teghens strjdt/maer is eer seer gelyck soynich/ met het gene dat ons den Cert van de Schryfuere leert: Want achter-ghelaten van dat de selve Schryfuere dicwils dese maniere van spreken/van de rondicheyt der Werelt ghebruyckende/ende op een ander plaetse aenwijfende is / dat alle het ghene dat lichamelijcken is/ van den Hemel omringht/ende als met sijn rondicheyt omvanghen te wesen: soo en can men ten minsten dat van Ecclesiastes niet laten claerlijcken te verstaen/ daer hy aldus seyt: *Hester 13. Sap. 1. 2. 7. Psal. 9. 17. 23. 39. 97. Job. 37. Eccles. 1.*

De Son rijst op/ende gaet onder/ende keert weder op sijn plaetse/ende van daer comt hy weder op te staen/loopende nae den Middach / ende alsoo weder nae 't Noorden/omloopende alle dinghen: alsoo swerst de Gheest rondtsom/ende keert weder op sijn bestemde plaetse. Op dese passagie soo seyt de Paraphrasis ende uytlegginge van Gregorio Neocesarie, ofte Nazianzeno aldus: De Son hebbende 'tgeheele Aerttrijck gecommen/keert weder/ghelyck van een omloop / tot sijn bestemde plaetse ende besteck. Het ghene dat hier van Salomone gheseyt/ende van Gregorio verclaert wort / en conste seker niet bestaen / soo men eenige plaetsen van't Aerttrijck hadde/ die van den Hemel niet omvanghen waren. Het selve wort oock alsoo verstaen van S. Hieronymo, schrijvende op d' Epistel tot den Ephesen/op dese maniere: De meeste bebestighen ghemenlijcken/ (comende met Ecclesiastes ober een) dat den Hemel rondt is / doende haren omloop in't ronde/gelyck als een cloot: 'twelck een slecht dinct is/ dewijle dat gheenige ronde figure hebben mach/breedde/lenghde/hooghte/noch diepte / ghesien dat het van alle wegen eben gelyck ende effen is/etc. Du soo en is dan/ nae S. Hieronymus seggen/tgene d' andere van den Hemel houden/datse rondt is: niet tegens de

Basilio.
Homil. 1.
Hexame.
prop. finem
Ambros.
lib. 1.
Hexame.
cap. 6.

Schijfhuere/maer comter eer seer mede o'ber een: want al-hoe-wel dat hen S. Bassilius ende S. Ambrosius (die hen in gemeenlijcken in de Boecken ghenaeint Hexameron, bolghen) in dit punct een wepnich twyffelachtich houden/soo buyghen sy hen nochtans in 't eynde meest in 't toegeven van de rondicheyt der Werelt. Wel is waer/dat S. Ambrosius niet wel o'ber een en comt/met de vyfste Substantie die Aristoteles den Hemel toe-eggent. Van de plaetsen des Aerdrichy/ende van sijn vastigheyt/is een dinc om sien/hoe fray/ende met wat een aerdigheyt/dat de Schijfhuere daer van verhaelt/om ons verwondert te maken/ende niet minder lust te geven van de onepndelycke macht ende Wysheyt des Scheppers: Want ter eender/soo verhaelt ons Godt/dat hy is gheweest den genen die ghejet heeft de Columnn die't Aerdrichy op-houden/ons te verstaen ghevende (gelijck alst S. Ambrosius te recht verclaert) dat het onmenschelycke ghewicht des gantschen Aerdt-bodems gefustneert ende op gehouden wort/ dooz de handen des Goddelijcken crachts/dat de Schijfhuere op deser maniere gebuycht/te noemen Columnnen des Hemels/ende van't Aerdrichy: en sijn voozwaer niet ghelijck als d'andere van Atlantis, die de Poeten versiert hebben/ maer andere eygghen vooytgecomen upt het eeuwige woort Godes/twelcke niet sijner deucht de Hemelen ende Aerde onderhoudende is. Maer noch soo seyt de selve Goddelijcke Schijfhuere seer fray op een ander plaetse/om ons te beduyden/dat het Aerdrichy/vast/ende 't meestendeel met het Element van't Water omvanghen is: Dat Godt het Aerdrichy gestelt heeft op den Wateren. Ende op een ander: Dat hy de rondicheyt des Aerdt bodems op den Zee ghesondeert heeft: alhoe wel dat S. Augustijn niet ghedoogen wil/dat men dese passagie/als een sententie des gheloofts/aemmenen sal/van dat het Aerdrichy ende 't Water (in't midden der Werelt) een Globus maken/soeckende alsoo de vooysejde wooyden des Psalms eenen anderen (sin ofte uplegginghe te geven. Doch het eenboudich gheboelen is sonder twyffel/tghene dat gheseyt is/dat is/ons te verstaen gevene/niet van doen te wesen andere fondamenten noch steunfels van't Aerdrichy te versieren/van't Water/twelcke (alhoe wel dat het soo lichtbeerdich ende veranderlijck is) van den oppersten Constenaer alsoo verordineert is/dat het in hem dese onmetelijcke Machinam des Aerdrichy ophoudende ende beslyptende is: waerom geseyt wort het Aerdrichy gefondeert ende opgehouden te wesen op de Wateren ende Zee: zij we waerachtich/dat het Aerdrichy eer ender Water/als daer boven op sijn plaetse heeft: want nae onse inbeeldinghe ende gedachten/in't ghene dat aen d'andere zijde des Aerdt-bodems ('twelcke wy bewoonen) gevonden wort/laten wy ons vooystaen/onder den Aerdt-bodem te wesen. Alsoo imagineren wy van ghelijcken de Zee ende Wateren/die 't Lant aen d'ander syde omringen van onderen/ ende 't Lant daer boven op te comen: Doch de waerheyt is/dat het ghene dat eygentlijcke onder is/is altoos het ghene dat aldermeest te midde-weghen der Werelt staet: Maer de Schijfhuere spreekt nae onse maniere ende gebuycht van denken ende spreken. Wesmant soude mogen vragen/Dewijle dat het Aerdrichy op de Wateren (gelijck als de Schijft seyt) sijn vastigheyt heeft/waer op sijn van de selve Wateren rustende/ ofte wat steunfel sullen die hebben? Ende soo't Aerdrichy ende de Wateren een tonde Globus maken/waer mach haer van alle dese verfschickelijcke Machina op onderhouden? Dit selve woort ons op een ander plaetse van de heylige Schijft boldaen/gevende oozsaecke tot meerder verwonderinghe van de macht des Scheppers/ segghende: Den Aquilon ofte 't Doozden spreyt haer upt op de ledicheyt/ en heeft het Aerdrichy op niet ghehanghen. Heeft het sekerlijcken heerlijcken verclaert: Want 't schijnt doozwaer/dat de Machina ofte tmaetsfel des Aerdrichy ende 't Water op niet hanghende is/te weten/als men hem inbeeldt die in't midden van de Lucht te staen/gelijck alsse in effect

Iob. 9. & 20
Hebr. 1.
Psal. 13. 23.

Augustin.
Psal. 135.

Iob. 26.

genbechtige: En eyndlijcken/eenige andere werken der natuere/booz meermaels dat men siec/so verroozfaecken se altoos een nieuwe buechde en hermakelijcheyt/sonder tgesichte eenichsing te versadige/so dat het sonder twijffel schijnt te wesen/als een overbloedich ende magniffich banket der Goddelijcher wijsheyt/die albaer stil-wijghende (sonder opt moede te werden) onser aenmerckinghe is wepvende ende hermakende.

Het 4. Capittel. Antwoort op het ghene dat uyt de Schrifuere gheallegeert wert ,teghens de rondicheyt des Hemels.

Mer keerende tot de Hemelsche Figure/so en weet ick niet met wat auctoriteyt der Schrifuere men heeft mogen by brenghen/die niet ront te wesen/ende sijn verroeringe in't ronde te doen: want van dat S. Paulo den Hemel een Tabernakel ofte Tente noemt/die Godt (ende niet den Mensch) gestelt heeft/so en sullen wy daer uyt niet verstaen/het Wertrijc eens deels (als met een verhemelt) bedect te wesen/ende also staende blijft/sonder verroeren/gelijc alst schijnt/dat van sommige verstaen wort. Den Apostel handelt een ghelijckents van't Tabernakel der ouder Wet/oy welke ppropoost hy seude/dat het Tabernakel der nieuwer Wet van genaden/den Hemel is/alwaer den oppersten Heester Iesus Christus,booz eenmael/door sijn Bloet ingegaen is: En hier uyt wil hy segghen/dat daer so veel boozdeels is/van't nieuwe Tabernakel tot het oude/alser is van verschil tusschen den Auteurs van't nieuwe (welcke is Godt)en den werckman van't oude/twelcke een mensche was: alhoewel waer is/dat het oude Tabernakel ooc booz Gods wijsheyt geozdonneert is geueest/zijnde sijn Meester Befeelel daer van onder wesen. En is ooc niet noodich/in de ghelijckenisse eenighe parabolon ofte allegorien te soecken/die in alles/en met alle dingen (daer men dien toe neemt) dienstich zijn: gelijc als den Godsalighe Chrysofomus dat op een ander ppropoost wonder wel te pas brenghet. D'ander auctoriteyt die S. Augustijn by brenghet/welcke van etlijcke geallegeert wert/om te proberen dat de Werelt niet ront en is/seggende: De Hemel strect hem uyt/als ee vel/waer uyt sy nemen/dat sy niet ront/van plat hobe op is. Maer hier op antwoort ons den selben hepligen Doctoor seer lichtelijcken en wel/dat men ons in dese woorden vanden Psalm niet te verstaen en geeft/de Figure des Hemels: dan hoe lichtelijcken dat Godt een so grooten Hemel gemaect heeft/also en wast ooc God niet te onmogelijcker een so onmetelijcke oberdecel des Hemels daer ober te trecken/gelijc alst ons soude mogen wesen een gebouwen Del t'ontbouwe. Ofte heeft misschien gesocht/ons te kennen te geben Godts groote Majesteit en Heerlijcheyt/herwelcke den Hemel/so groot ende schoon/dienende is/gelijc als onslieden in't velt een verhemelt ofte Tent te van hellen ten dienste comt: Twelcke van een Poet seer aerdich verclaert werdt/daer hy't noemende is/her Pabilloen des claren Hemels. Het ander van Elaias daer hy seyt: Den Hemel is mijnen Stoel/ende d'Herde dient my als een Schabel booz mijn Doeten. Wy also verre als wy in de dwalnghe der Antropomorphiten waren/de welke God/maer sijn Godtheyt/lichamelijcke leden toeschreben/so moecht het ons wat te doe geben om te verclaren hoe het mogelijc soude wesen/het Wertrijck een Schabel booz Godts Doeten te zijn/staende in't midden der Werelt /de wijse dat hy alle de Werelt verbullende is/want moesse als van boeten van alle zijden/ende rontsom veel hoofden hebben/twelc een dinc om lachen ende mede te spotte is. So is het dan genoch te weten/dat wy inde heplige Schrifuere niet en sullen volgen de letter/de welke doodet/maer den Geest die't leven gheeft/gelijc alst ons van S. Paulus gheleert wort.

Exod. 36.

Chrysofom.
20. rap.Psal 103.
August. 2.
de Geests
ad litt. cap. 9

Esaï. 66.

Het 5. Capittel. Van't Schepsel ende ghedaente des Hemels der
nieuwe Werelt.

Moe dat de ghedaente ende t'maeksel van desen He-
mel/die aen de Zuyt zijde staet/is / woxt in Europa van belen gebraccht:
want men in de oude Schybbenten niet seckers daer van lesen can / hoe
wel dat se beslypten/een Hemel aen de se zijde der Werelt te wesen: doch
wat maeksel ende ghedaente de selve heeft/en hebben sy niet connen be-
gripen/dan dat sy veel handelende zijn van een groote ende schoone Sterre/die wy
alhier sien)van hen Canope gheheten. De gene die van nieuws nae dese contreye va-
ren/plachten wonderlijcke dingē van desen Hemel te schrybē te weten/dat sy seer claer
blinckende is/zijnde van veel ende seer groote Sterren. In effect / de dingen die berre
van der hant zijn/worden altoos grooter gemaect als sy zijn: Ick en sie alhier geen
Sterren/die de Basyn ende de Daghen te boven gaen. 'T is wel waer/dat de Cru-
fero ofte Crups Sterre van hier/schoon ende van een tierlijck ghesicht is. Crufero hie-
ten wy/hier merckelijcke Sterren/gheselt in goeder proportie ende ordene van ghe-
lijckhept die onder haer een forme van een Crups maken. D'ouderstandighe geloof-
ben / dat dese Crufero de Zuyder Pool is / om dies wille dat sy de Zee-Lieden alhier
de hoogte daer van sien nemen/gelijc als men aldaer de Noort-Sterre plach te doen/
maer sy bedriegen hen daer in. De rebenen waerom dat de Zee-lieden de selve alhier
gehuypcken is/om dat men aen dese zijde gheen vaste Sterre en heeft/ die den Pool
vertoonende is/ghelijc als aldaer de Noortsterre doet. Hierom ist/ dat se de hooghte
van de sterre/(te weten/de boet van den Crufero)nemē/de welcke van de rechte/waer-
achtighe ende vaste Pool/vertich graden versheppen is / ghelijc als de Noortsterre
aldaer maer drie graden/ ofte wat meer/van de Pool af staet/ dooz/het welcke men al-
hier de hoogten qualijcker nemen can: Want de voorszeyde Sterre/ofte boet der Cru-
fero,moet recht obereynt staen / t'welcke alleen op een sekeren stont des nachts te pas
comt/zijnde op diverse tijden van't Jaer op versheppen uren/ende comt een lange
wijl van't Jaer/bande gesele nacht niet recht ober eynt te staen / t'welck een moep-
lijck dinck is/om de hooghte te peplen: Ende daerom/ soo en wort daer oock van de
beste Stier-lieden niet veel op den Crufero gepast/maer behelpen hen met den Astro-
labio de Son te nemen/om de hooghte/daer sy op zijn)t'ondersoecken/waer inne ghe-
menlijcken de Portugeesen d'ander te boven gaen / als de gene die de Nabigate ver-
der (als eenighe ander Patien ter Werelt)curserende zijn. Men heeft oock aen dese
Zuyt zijde andere Sterren die met de Noort-Sterre eenighe ghelijckenisse hebben.
De plaetse die men noemt Via lactea, streckt aen dese zijde seer verde ende claer blin-
ckende/ende men siet daer die wonderlijcke swarte blacken in/daer hier boozen mentie
af ghemaect is. Andere bysonderheden moghen van anderen met meerder particu-
lariteyts ende sorghe verlaert worden/ is ons hoor dese mael ghenoech/wepnich dat
wy daer van verhaelt hebben.

Plin lib. 6.
Cap. 22.

Het 6. Capittel. Hoe dat de Werelt aen beyde zijden der Polen,
Landt ende Zee heeft,

En is niet wepnich gedaen/de wijse wy een uptrom-
ste ghemaect hebben / van dat wy alhier van ghelijcken eenen Hemel
hebben/ die ons (als die van Europa, Asia ende Africa) overdeckende is/
met deser aenmerckinge behelpen wy ons altemets / waermeer dat som-
mighē/oft t'meeftendeel van die van herwaerts ober / met suchten ende
wenschen/

wenschen/na Spaguien verlangende zijn/sonder datse pet anders weten te spreken/
 dan van haer Lant. Sy verwonderen hen/sa woerden dickwils tegens ons verstoort/
 in te dencken/dat het ons vergeten is/ ende dat wy weynich werct van onse ghemey-
 ne Vaders lant maken: De welke van ons beantwoort worden/dat onse begheerten
 ende verlanghen ons niet quellende is / weder nae Spaguien te keere:/om die/wil-
 le dat wy bebinden/den Hemel ons soo nae in Peru te wesen/als in Spaguien: Waer-
 om te recht verhaelt wert van S. Hieronymo, schryvende aen Paulinam, daer hy seyt:
 De Poozte des Hemels is soo nae Bretagnien, als Ierusalem, maer naedemaer dat den
 Hemel de Werelt van alle canten int midden besluptende is/ soo moet men verstaen/
 dat daer upt moet volghen/van alle canten der Werelt / Lant te wesen. Want soo t
 waer is/dat de twee Elementen van Water ende Lant een Globus ofte ronden Clood
 maken/ghehlyck als de meesten ende besten der Ouderen(naer t bewijs van Plutarcho)
 ghevoelt/ende met sekere argumenten bewesen hebben/soo soude men moghen denc-
 ken/dat de Zee de gantsche contrep van onder den Pool Antarticco (ofse van t Zuy-
 den)in sulcker boeghen beslaende is/dat die t Landt aen de selve zijde gantsch gheen
 plaetse en geeft: ghelyck als t'selve van S. Augustijn wijselijcken geargureert wert/
 tegghens de ghene die d' Antipodes stellen. Sp en aenmercken niet(seyt hy)dat / al hoe
 wel men gelooft ofte bewijst/de Werelt van een ronde Figuree(gelyck als een Clood)
 te wesen/soo en is het daerom terstondt niet seker/ dat het Lant van d'ander zijde der
 Werelt/ontdeckt ende boven water is. S. Augustijn seyt/sonder twijffel/hier seer wel in-
 doch soo en volghet oock daer upt niet/dat het selfde int contrarie bewesen woert te we-
 ten/van datter gheen Landt by de Pool Antarticco ontdeckt souden wesen / t'welck
 d' experientie ende erbarentheyt ons al booz oogen ghestelt heeft alsoo te zijn/ ende dat
 me dat in effect daer heeft. Want al ist schoon/dat het meestendeel der werelt(t'wel-
 ke onder de boozs Pool valt)met Zee besleggen is: soo en ist nochtans daerom al te
 samen gheen Zee/maer heeft oock Lant: In boeghen dat het Lant ende t' Water op
 allen plaetse der Werelt onder een vermenght ende omvanghen is / gevende den an-
 deren in ende uptcomste: t'welcke boozwaer een dinc van grooter verwonderlinge/
 als oock streckende is/tot grootmakinge der werken des oppersten Scheppers. Nu
 soo weten wy van upt de heylighe Schrift / hoe dat int beginsel der Werelt de Wate-
 ren op een plaetse by een vergadert waren/zynde t' Wertrijck daer dooz ontdeckt / van
 ghelijcken/soo leert ons de selve heylighe Schriftuere / dat dese by een vergaderinghe
 der Wateren/ghenaemt worde/de Zee: Ende dewijle datter veel zijn / soo moet het
 nootwendich volghen/dat men veel Zeen heeft. Ende men en heeft niet alleenlijcken
 dese verscheppenheyt van Zeen in de Middelantische Zeen/noemede d' eene van Euxi-
 no, d'ander van Calpio, de derde Erithreo, ofse Roodde Zee/de vierde van Perfen, d'ander
 van Italien, ende veel meer andere alsoo. Maer van ghelijcken den boozsejden groo-
 ten Ocean, (die men in de heylighe Schrift een afgront plach te noemen / al hoe wel
 die in der waarheyt een is)is oock niet teghenstaende in veel verscheppenhejdt ende
 manieren verdeelt/als in respect van dit Lant van Peru, ende gehele America, is d' eene
 die men hiet de Noorder/ende d'ander de Zuyder Zee: Ende in Oost-Indien d' eene
 is de Zee van Indien, ende d'ander van China, t'welcke ick alsoo gewaer ben gewoz-
 den/int ghene ick ghevaren / als oock van anderen verstaen hebbe/ ende dat hem de
 Zee nimmermeer van t' Lant boven de dypsent Wylen verschept/ende hoe verre dat
 oock den selven Ocean soude moghen strecken / soo en passeertse boven de boozsejde
 distantie niet. Wy seggen en is niet / dat men niet meer als dypsent Wylen de Zee
 Ocean bebaren can t'welcke een groote beuselinghe soude wesen: Want wy weten/
 dat de Portugeesche Schepen viermaels soo verre ende meer haven / ende dat men
 daer en

Plutarcho.
 lib. 3. de
 placitis Phi-
 loso. Cap. 9.
 S. 11.
 August. lib.
 16. de Civi-
 tat. Cap. 9.

Geseh. 1.

baer en hopen de ghehele Werelt ter Zee int ronde mach omseplen / ghelijck als wy't
 by onsen tijden gesien hebben / sonder datter aen te twijffelen is : Maer het ghene dat
 ick segge ende bevestighe is / dat van het ghene tot noch toe ontdeckt is / geenuch Lant
 so vast Lant / ofte Eplanden / te weten / op een rechte streck / ofte cours boken de boorz-
 schyben dupsent mijlen van den anderen verschepden lept / ende dat men also tusschen
 t' een ende t' ander Lant nimmer meer meerder spatie van Zee en heeft / het selve me-
 tende ter plaetsen daer t' Lant aldernaest aen den anderen ghelegghen is : Want van t'
 eynde van Europa ende Africa , met haren Custen , soo en liggen d' Eplanden van Ca-
 narien , als oock die van Açores , ofte Vlaemsche Eplanden / met die van Cabo verde , en-
 de d' andere van die Contrepe / niet meer dan drie ofte vier hondert mijlen ten hoogsten
 van t' vaste Lant verschepden : Nemende van de selve Eplanden af / s'nen cours nae
 West-Indien toe / so heeft men nauwelijcken negghen hondert mijlen tot by d' Ep-
 landen (die men noemt Dominica , Virgines , ofte Maechden / Beata , dat is Godesalighe /
 ende d' anderen / de welke streckende zijn op een rij / tot de gene die men heet de Bar-
 lovento , dat is van te Loefwaert / welke zijn Cuba , Española , ende Boriquen , van hier
 tot het vaste Lant toe / heeft men schaers twee hondert ofte drie hondert mijlen / ende
 op sommighe plaetsen veel minder . Het vaste Lant streckt een onepntlijck dinct heen /
 van t' Lant van Florida af / tot het Lant der Patagones , ende van d' ander zijde by Zuy-
 den / de Straet van Magallanes af / tot de Cabo d' Mendosino , loopt een ypt der maten
 lanck / streckende Lant / maer niet te breed : Ende daert alhier in Peru op s'n breeste is /
 te weten / ter plaetsen daert aen Brasilien grenst / heeft het ontrent dupsent mijlen . In
 dese boorzepde Zuyder Zee / hoe wel dat men daer Westwaert aengheen eyndt asen
 weet / soo en ist nochtang niet langh gheleden / dat men d' Eplanden (diese van Salo-
 mon ghenoeemt hebben) ontdeckt heeft / die veel ende seer groot zijn / ende legghen ver-
 schepden van Peru ontrent acht hondert mijlen . Ende om dies wille dat men geobser-
 veert ende alsoo bevonden heeft / dat alwaer veel ende groote Eplanden ligghen / men
 ghemeynlijcken niet verre van daer vast Landt vint . Soo zijnder veel / ende ick met
 hen / van opinie / datter by d' Eplanden van Salomon een geweldich groot vast Landt
 moet liggen / welck aen de West zijde / tegens onse America obercomt : Ende t' mocht
 misschien wel moghelijck wesen / dat het streckende is / Zuyden aen / nae de Straet
 ofte Enghte van Magallanes toe . Het Lant van nieu Guinea verstaet men vast Lant
 te wesen / ende wozt van sommighe gheleerden / dicht by d' Eplanden van Salomon ge-
 stelt / alsoo dat het met den reben seer ober een comt / datter noch een groot deel der
 Werelt t' ontdecken staet / dewijle dat onsliden van ghelijcken dese Zuyder Zee nae
 China ende Philippinas toeseplende zijn / ende en segghen niet / datse int gints baren / te
 weten / van hier derwaerts / lang her wegh passeren / als van Spagnien nae dese Indien
 toe . Maer ter plaetsen daer d' eene Oceanische Zee met d' ander aen een comen / ende
 haer vermenghende zijn / ick meyne de Zuyder met de Noorder Zee / in de contrepe
 der Polus Antarcticus , is ghenoech bekent / te weten / door de vermaerde Straet van
 Magallanes , ghelegen op hooghte van 51 . graden . Ende by soo verre als d' ander zij-
 de der Werelt in de Contrepe der Polus Arcticus , ofte van by Noorden / de boorzepde
 twee Zeeen van gelijcken continueren / ende in een loopen / soo ist boorzwaer een groo-
 te saecker / welke van velen ondersocht / maer van niemant (nae mijn wetenschap) tot
 noch toe onderbonden is / alleenlijcke dat door gissinghe / ende ick en weet wat tephe-
 nen / van sommighe bevesticht wozt / datter aen de Noortzijde een Straet moet wesen /
 ghelijckerwijs die van Magallanes . Nu om te comen tot onse boozgenomen intentie /
 soo ist ghenoech boorz dese reys / boorz seker te weten / dat men aen dese Zuytzijde Lant
 heeft / sae een Lant soo groot als gheheel Europa , Asia ende Africa te samen / ende dat

Dese bere
 menginghe
 ende by een
 comste der
 Oceanischer
 Zee / helheit
 by van ghe-
 lijcke ondert
 onder den Po-
 lus Arcticus .
 ofte aen de
 Noortzijde
 door de straet
 van Naflau-
 wen , ghelijck
 als ick het
 selve siehelic
 he onderbont

den hebbe /
anno 1594.
ende 1595.
als op een
ander booz-
der aen ghe-
annoteert.
wozt.

men onder beyde de Polen der Werelt / Zeeen ende Landt vindt / onder den anderen omvanghen / in het welke d'Ouderen (als de gene die d'experientie gebjack) eenighen twyffel mochten stellen / ende daer teghen segghen.

Het 7. Capittel. Waer inne wederleydt werdt, d'opinie van Lactantio, de welke seyde, datter gheen Antipodes en waren.

NDan / dewijle wy weten / datter onder den Polus Antarcticus, ofte van't Zupden / Ant ghelegen is / soo reſteerter te wesen / of daer oock Wolck is / die t bewoonen / t welck in vooleden tijden een queſtie was / daer veel om gheargueert werde. Lactantius Firmianus ende S. Augustijn houdent booz een groote cluchte / en d'ijven hare spot met den genen die bevestigē datter Antipodes zyn (dat is gesept) lieden die met de voertē tegens ons aen gaen. Doch al hoe wel dat ment dese twee Auteurs toe mach late / dat booz een spotternije te houden / so gaen sy noch ebenwel in de redenē en betwijfinge van hare opinte / op verscheyden wegen / geijck als sy ooc int vernuft seer verschillende waren. Lactantius hout het met den ghemeynen Man / hem laten dunckende / dat het een dinck om te lachten is / te segghen den Hemel van alle canten ront som d' Aertrijck te comen / ende dat het Aertrijck int midden / van alle weghen / ghelijck een Bal / daer in besloten soude wesen / waerom hy aldus schryvende is: Wat wegh (sept hy) houden de sommigen / die seggen willen / datter Antipodes zyn / die haer voetstappen int contrarie van d' onse setten. Zinder by abonture lieden soo uyt sinnich / die ghelooben datter volck is / die met de voeten om hoogh / ende t'hoof t om leegh gaen / ende dat de dinghen die alhier recht op staen / aldaer aberrechts verkeert hanghen / ende dat de boomen ende t'hoorn albaer neder waerts wassen / ende dat den reghen / t' sneeu / ende den hagel op waerts naet Aertrijck toelimmende is. Ende naer meer andere woorden / soo boeghter Lactantius noch meer by / segghende: Te versieren / dat den Hemel ront is / is oorjake geweest / dat dese lieden de woorsz. Antipodes (die in de lucht hangen) geinbenteert hebben: Waerom ick van dusdanighe Philosophen niet meer te seggen hebbe / dan dat de gene die eens comen te dwalen / blijven in hare verwarttept altoos wederspannich / sustinerende t' eenē met het ander. Tot hier toe zyn woorden van Lactantio: Maer booz meer / dat hy sept / soo zyn wy / al hier teghen woordich wesende / in de contrepē der werelt / die int contrarie van Asia respondeert / hienkieder Anticonos, ghelijck als de Cosmographen segghen / ende wy en sien ons niet eens gaen hangende / noch dat wy met de hoofden neder waerts / ende de voeten op waerts gaen. Tis booz waer een wonderlijck dinck te bedencken / t welck een beels van't menscheijcke verstant (nae de waerhept) niet moghelijck is t' ontfangen ende te begrijpen / sonder te gebuycken in beeldinghen ofte ghedachten. Ende ten anderen / soo en ist oock niet moghelijck te wesen sonder dwalen / soo men in alles d' imaginatie ofte ghedachten wil volghen. Wy en comen niet te verstaen comen / den Hemel ront te wesen / (ghelijck sy in effect is) ende dat het Aertrijck int midden staet / dan dooz inbeeldinge: maer soo dese selbe inbeeldinghen van de reden / niet gecorrigēert ende gereformēert woort / dan dat het verstant haer daer van laet verboeren / soo sullen wy ghewisselijcken d' walen / ende bedrogghen uyt comen / uyt welke wy / met openbare experientie verstaen moghen / datter in onse Zielen een secker Heme is licht is / waer mede wy sien ende oordeelen. Oock mede soo worden de selbe ghedachten ende innerlijcke inwijnginghen / (die ons te boozen comen om te verstaen) met het selbe inwendige licht / van t' ggene sē.

Lactant. lib.

7. Divini

Instit. Cap.

23.

August.

lib. 16. de

Civitat.

cap. 1.

ghene sy ons onderwijfen/ bevesticht/ ofte te niet ghedaen. By dit/ siet men claerlycken/ hoe dat de redelycke Ziele/ alle Lichamelijcke natuere te boben gaet/ ghelyck als de cracht ende eeuwighe deucht der waerheyt/ in de opperste plaetse des Menschens/ syn residentie houdt. Ende men siet het blyckelijck/ ghelyck alst hem ghenoech ver-
toont ende verclarede is / dat dit so wel gepureert licht/ van dat opperste en eerste licht deelachtich is. Ende die dit niet en weet/ ofte hier aen twijffelt/ moghen wy met recht wel segghen/ dat hy niet en weet/ ofte twijffelt/ dat hy een Mensch is: In boeghen/ dat soo wy onse gedachten byaghen/ wat haer dunct van de rondicheyt der Werelt/ en sullen ons voorwaer niet anders segghen / van het ghene dat sy Lactantio voor oogen selden/ te weten/ dat soo den Hemel ront is/ soo sullen de Son ende Sterren/ alse ondergaen/ moeten vallen: Ende alse nae den Middach opstijghen/ moeten climmen/ ende dat d'aerde in de lucht hangende is/ ende dat de lieden/ die aen d'ander zijde der Werelt wonen/ niet de hoofden nederwaerts / ende voeten opwaerts moeten gaen/ ende dat den regen al aer niet en valt van boben nederwaerts / maer dat'er eer van onder opwaerts sijgt/ ende meer andere dus danighe waensshapen dinghen / de welke alleen te verhalen tot lachen verwerken souden: Maer soo men de cracht der reden beradicht/ so sal men van alle dese ydele Schilderije weynich werck maken/ ende en sullen d' inbeeldinge niet meer lusteren als van een oude Sottinne/ antwoorzende/ dat het een groot bedroch is/ de gheheele Werelt in onse ghedachten te willen timmeren/ ghelyck als een Hups/ van t'welcke t'nederste aerttrijck het fondament/ ende t'bovenste dach den Hemel is: ende sullen oock segghen / dat soo ghelyck als in de Creatueren het hoofd altoos het bovenste/ ende t'opperste van t'ghedierte is: hoe wel dat iijst alle Creatueren t'hoofd niet op een maniere en hebben / want d'eene hebben t'hoofd opwaerts als de Menschen/ andere ober dweers als t'Wee/erlijcke int midden als de Spinnen / ende dierghelycken: Alsoo is van ghelycken den Hemel/ t' sy waer dat het soude moghen wesen/ altoos boben/ ende t'Wettrijck noch min noch meer beneden. Want wesende warachtich/ dat onse ghedachten aen den tijt ende plaetse gheheest zijn/ soo comt het/ dat het van den selven tijt ende plaetsen niet ober al gemerckt wert/ dan alst in bysonder gespeculeert ende oberdacht wert. Hier uyt ist/ dat so wanneer wy de selve opheffen om t'aenmercken/ ofte eenighe dinghen t'oberdenken / die den tijt ende bekende plaetse excederen ende te boben gaen / soo ballense t'crfont neder: Ende soo sy van de redenen niet weder opgeheben ende staende gehouden werden/ soo en connense niet een Voghenblich ober epnt blijven: Alsoo sien wy oock/ dat onse gedachten (wanneer men handelende is van de Scheppinghe der Werelt) altoos loopen/ tijdt soecke/ ide voor des Werelts Scheppinghe: Ende om de Werelt te bouwen/ soo ordonnerense oock plaetsen/ sonder te voleyndigen ofte uytcomste te binden/ dat men de Werelt op een ander maniere maken mochte / wesende de waerheyt (soo ons dooz reden blyckelijck verdoont wert) geenen tijt voor de verroeringhe te wesen/ wiens mate den selven tijt is/ noch daer en was gantse ge plaetse voor de selve Orbis, de welke alle Gheuesten in hem beslypende is. Waerom dit argument/ dat men teghens de plaetsen des Werdtrijck/ (ghenomen uyt de maniere van onser ghedachten/ ofte inbeeldinghe) makende is/ van den excellenten Philosoph Aristoteles, wel claer ende lichtelijcken volbaen woort/ seggende met grooter waerheyt/ dat de selve plaetsen int midden ende benedenste der Werelt staen / ende hoe een dinc meer int midden comt/ hoe dat het meer beneden is. Welcke antwoort allegherende Lactantius Firmianus, (sonder te wederlegghen) is het met eenighe ander reden voor by staende/ seggende/ dat hy hem niet en mach verontledighen om sulcx te wederlegghen/ dooz de haef die hy heeft tot ander dinghen.

Aristot. de celo. cap. 3.

Het 8. Capitel. Van d'opinie die S. Augustijn hadde, om d' Antipodes P'ontkennen.

Seer anders waren de reden die S. Augustijn ghemo-
 beert hebben/om d' Antipodes t'ontkennen / ghelijck als een soo diepsin-
 nighen vernuft betainde : Want de reden boozen verhaect (van dat
 d' Antipodes soudē verhaect woorden van den selven Heplighen
 Doctoor wederlept/in sijn Boeck der Predicatie: O'ouderen (sept hy)
 bebestighen / dat het Aertrijck op alle plaetsen om leegh / ende den Hemel om hoogh
 is/soo moeten dan / naer uptwijfen van t' selfde d' Antipodes ghelijck men sept/ tegens
 ons aen gaen/hebbende insghelijck den Hemel boven t' hoost. Nu dewijle dan/ dat
 S. Augustijn dit also verstant naer reden van goeder Philosophie/ wat reden moghent
 dan wesen/die een soo Geleerder Man ghemobeeert hebben / van een contrarie opinie
 te wesen/ t'welcke sekerlijcke den sin gheveest is / die hy ghenomen heeft upt het in-
 nerste der Hepligher Theologie, naer welckier uptwijfen/ ons van de heplighe Schrif-
 tuere gheleert wert/alle Menschen der Werelt van enen eersten Menschē (t'welcke
 was Adam) hare afkomst te hebben. Hier dooz dan/scheent een ongelooftich dinc/
 ende een rechte beuselinghe te wesen/te segghen/dat de Lieden in de nieuwe Werelt
 hebben moghen passeren/overbar ende die onepntlijcke diepten der Oceaanfcher Zee.
 Ende dooz waer/soo ons de tastelijcke ende ondersocht erbarethept (van dat wy in
 onsen tijden ghesien hebben) niet en versekerde/men soude t' selve/ tot desen hupdigen
 dach toe/ noch booz een onseker sake houden. Ende al hoe wel wy weten/ de selve
 reden niet en sluyten om waerachtich te zyn/ so blijft ons nochtans genoegh te doen/
 om daer op t' antwoorden/ ick wil segghen/ om te verclaren op wat maniere/ende dooz
 wat wegh t' Menschelijcke gheslacht alhier gheromen mach wesen / ofte hoe ende
 waer ober dat se gecomen zyn/om dit Lant van Indien te bewoonen: Maer om dat
 wy t' selve hier nae met redenen sullen verhalen/so laet ons nu besien wat dat van den
 heplighen Doctoor in dese materte (in de Boecksen van de Stadt Gods) gedisputeert
 wert/t'welck aldus luydenbe is : Het gene dat van sommighe geargucert wort/dat
 ter Antipodes zyn/ (dat zyn lieden die van d' ander zijde der Werelt woonen / alwaer
 de Son oprijst/ten tijden dat se by ons onder gaet) ende dat de boestappen des selven
 recht in t' contrarie van d' onse aencomen / dit en is gheen dinc om te ghelooven/ de-
 wijle dat sy t' niet en bebestigen met ondersochte redenen/van alleenlijck met een Phi-
 losofysche bewijs/die sy hier van maken: waer mede sy besluytē (dat wesende d' aert-
 rijck int midden der Werelt/ zijnde van alle canten eben naer van den Hemel omban-
 gen) ghewisselijcken de benedenste plaetse te wesen / het ghene dat aldermiddelft van
 de Werelt is. Doeghter daer nae noch by/ segghende : De heplighe Schrift en be-
 dyeght gheensins / welckier waerhept (van de gheschic denissen die daer in verhaelt
 worden) ghenoech vertoonende is / hoe volcomelijcken de Propheepen der tocomen-
 dedinghen ghebeurende zyn / ende is een beuselinghe / te segghen/ dat van dese zijde
 der Werelt/lieden gheromen soudē moghen wesen in d' ander nieuwe Werelt/ passe-
 rende dte onmetelijcke Zee van Ocean, want anders niet mogelijk en is/albaer Men-
 schen te zyn/waerachtich wesende / dat alle Menschen van dien eersten Menschē af-
 somen. Maer dat dit uptwijende is/so en is alle deswaerhept van S. Augustijn anders
 niet geweest/dan die onwispeliche groote der Zee Ocean. Van de selve meyninge
 was oock

August. lib.
 Categoria-
 rum, cap. 10
 Tom. 1.

Lib. 10. cap.
 90.

was oock S. Gregorius Nazianzenus, affirmerende (als een ontwijffelijck dinc) dat pas-
 ferende de Straet ofte Enghte van Gibraltar, onmoghelijcken was/ de Zee voorder
 aen te moghen passeren/in een van syn Epistelen/sept hy op dese propoost aldus: Het
 behaegt my seer wel/het gene van Pindaro geseyt wort/dat boozbp Cales, de Zee/booz-
 de Menschenen onvaerbaer is. Ende int Gebedt der overledenen/t'welck hy S. Basilio
 toe epgheende/seydt ten selven eynde/dat het niemant toeghelaten was/de Straet
 van Gibraltar t'Zeewaerts aen te passeren. Ende al hoe wel dat men dat van den
 Poet Pindaro, booz een spreek-woort neemt/daer hy sept/dat het soo wel den wijfen
 als d'onwijfen verboden is/t'onderstaen wat boozbp de Straet ofte Enghte gelegen
 is. Doch den oorspronck van dit spreek-woort gheeft ghenoech te verstaen/hoe vast
 dat d'Ouderen in de selve opinie ghegrondet waren. Van ghelijcken/soo bint men
 by de Boecken der Pseten ende Historij-Schijvers/als oock onder d'oude Cosmo-
 graphen /dat het eynde ende laetste termin des Aertbodems in Cales van Spagnien
 gestelt wort ende aldaer werden de Columnen van Hercules opgherecht / zijnde al-
 daer t'beslyt der wytteste palen van t'Roomsche Keiser-Rijck/aldaer schildert men
 van ghelijcken/d'eynden der Werelt/t'welcke niet alleen van de Heydenische geschij-
 ten/maer oock van de Ghewijde/op de selve maniere vermeld wort/haer boeghende
 nae onse Cale: Gelijck als daer gheseyt wort / dat het Edict ofte Placaet van Augusto
 Cesare vercondicht ende uytgheroepen is/ op dat men alle de Werelt souden laten be-
 schijven. Ende van Alexander de groote / die syn Rijcke verbyepde tot die eynden
 des Aertbodems. Ende op een ander plaetse wort gheseyt/het Euangelium aenge-
 wassen te wesen/hebbende over de gantsche Werelt vuychten ghegeven: Want dooz
 de ghewoonlijcke stijl/soo noemt de Schijtuere de gantsche Werelt/het meesten deel
 der Werelt/dat doen ter tijden ontdeert ende bekent was. Want d'Ouderen en meyn-
 den niet/dat men d'ander Zee van Oost-Indien/noch dese van West-Indien/beba-
 re mochte/waerom sy int generael over een quamē. Hieromme ist dat van Plinio (als
 een slecht ende seker dinc) gheschreeven wort/ dat de Zee/ die t'Landt afsnijden/ons
 de helft van t'woonbaer Landt benemende zijn: Want men en caen (sept hy) van hier
 niet der waerts passeren / noch van daer alhier comen. Dit selve waren oock ghe-
 boelende Tullius, Marcrobis, ende Pomponius Mela, ende was eyntlijcken het gemeen-
 ne goetduncken der ouder Schijventen.

Nazianzen.
 Epist. 17. ad
 post. Humia-
 num.

Luc. 2.

1. Mach. 5.
 Coloff. 1.

Plinius.
 lib. 1. cap. 9.

Het 9. Capitael. Van de opinie die Aristoteles hadde, beroerende
 de nieu we Werelt, en welcke d'oorsake was, die hem bedroog om sulcx t'ontkennē.

Bchalven de boozseyde/ soo wasser oock noch een an-
 der reden / waerom dat d'Ouders ghemoevert waren te ghelooven on-
 moghelijck te wesen/ de lieden van daer in dese nieuwe Werelt te passe-
 ren/seggende/dat behalven die obergroocheit der Ocean, so was de hit-
 te (van de Regioen ofte Gheweste die men noemt Torrida, ofte verbrant)
 soo uyt der maten / dat se de lieden te Water noch te Lande niet en ghebooghde (hoe
 stout die oock mochten wesen) van den eenen Doel tot den anderen te moghen passe-
 ren: Want de selve Philosophen van de welke geaffirmeert wert de Werelt ront te
 wesen/(ghelijck sy in effect is) ende dat men onder beyde de Polen der Werelt woon-
 baer Landt heeft. Outkenden/niet teghenstaende dat de middelste Regioen ofte Ghe-
 weste van t'Menschelijcke gheslachte niet bewoont en mochte werden/ te weten/
 t'ghene dat tusschen de twee Tropicos begrepen wert/ t'welcke de grootste bande bijt

Zonas ofte Regioenen is daer de Cosmographen ende Astronomieus de Werelt met afdeplē. De rebe die sy gaeb/dat dese Zona Torrida onwoonbaer was/was dat de groote hitte der Sonne die daer altoos soo dicht by/ hoven overgaet de geheele Regioen ontstekingende ende verseughende was/makende t'selve/ volghens onzichtbaer/ende ghebreckelijcken van water ende weyden. Van dese opinte scheen oock te wesen Aristoteles, al hoe wel dat hy een soo grooten Philosoph was/ niet tegenstaende bedroogh hem selven in dese saecke/tot welcker verstant het goet wesen sal/ te verhalen/ in wat sake hy niet met syn discours wel geprocedeert/ende waer inne dat hy gedwaelt heeft.

Aristot. 2. meteor cap. 5.

Nu dan disputerende den Philosoph van den Abrego, ofte Zuyder Wint/om/of wy verstaen sullen / den selven uyt den Middach voort te comen / ofte van den anderen Pool contrarie het Noorden afschijft op dese maniere/seggende: De reden leert ons/dat de Latitudo ofte breedde van het Aertrijck bewoont wort/ hebben de syn limiten: Doch alle dit woonbaer Lant en mach niet aen een continueren / om dies wille dat het middelste deel niet getempert en is: Want het booyecker is/dat het in syn Longitudo ofte lenghte / van Oost ende West / gheen overvloedighe hitte noch coude en heeft/maer wel in syn Latitudine ofte breedde / t'welcke is van den Pool tot de Linea Equinocti Len op dese maniere soude me sonder twyffel t'geheele Aertrijck op syn lengte rontsomme moghen gaen/soo't op sonnighe plaetsen van de grootte der Zee niet belet ende afghesneden worde. Dooywaer / soo en isser tot hier toe: (int ghene dat Aristoteles seyt) niet meer te verespichen; Ende heeft groote reden/dat het Lant op syn lenghte (dat is van Oost ende West) ghelijcker ende ghetieffelijcker streckende is/tot het leben ende onthoudinge der Menschen/dan't op syn Latitudo ofte breedde (van Zuyden ende Noorden) doet. Dit is alsoo niet alleenlijcken door de reden die Aristoteles verhaelt/(van dat men daer altoos een ghelijcke ghetempertheit des Hemels van Oost ende West heeft/want is in ghelijcker distantie van de coude uyt het Noorden/ende de hitte van den Middach)maer oock door een ander reden: Want reysende op de lenghte/heeft men altoos de dagen ende nachten in een consequentie, t'welck gaende op de Latitudo ofte breedde/niet wesen en can: Want men moet nootwendich in de Regioen van den Pool comen/daer men d'eene helft van't Jaer (te weten/ses Maenden)altoos nacht heeft/t'welcke een groot ongerief ofte belet voort menschelijcke leben is. Den selven Philosoph passeert noch verder/berispende de Geographen, die in synen tijt d'Eplanden uytwerpen/met dese woorden: Het ghene ick gheseyt hebbe/mach men bemercken op de reysen van ober Lant/ende op de navigatien die men ter Zee doet: Want daer is een groot verchil van de lenghte tot syn breedde / ende de spatie die men heeft van Hercules Columnen af/ (t'welcke is Gibraltar) tot Oost-Indien toe/excedeert/oste is in de proportie/verschillende meer dan vijf op drie/in de spatie die men heeft van Ethiopie tot het Lac ofte Meer van Meotis en uytterste pale van Scitien. Dit selve wort behonden by de rekeninghe der dach-reysen ende navigatien/soo veel als men tot noch toe niet d'erbaretheit heeft comen te verstaen comen/ende wy hebben notitie van de bewoonde Torrida, tot soo verre datse niet meer bewoont en wort/ t'welck men in desen deele Aristoteles ten besten mach houden: Want in synen tijt niet meer ondeckt en was /als d'eerste Ethiopie, welcke palende is met Arabie ende Africa. Van de ander Ethiopie interior, ofte binnenste / en wist men in synen tijt niet af/noch daer en was gheen notitie van dat over-groote Landt (te weten) daer men nu de Landen van Paep-Jan heeft / ende noch veel minder van alle t'ander Lant/t'welcke ghelegghen is onder den Equinoctial, streckende tot ober den Tropicum Capricorni, beleyndende aen die soo vermaerde en welbekende Cabo de bona Esperanca door de navigatie der Portugalofers/van welke Cabo aフトot ober Scitien ende Tartarien,

Tartarien, men sonder twijffel (soo men t' Lant comt te meten) so grooten spatie ende breedde heeft/ als de lenghte ende spatie die daer is van Gibraltar tot Oost-Indien toe. 'Tis een slecht dinc / dat d' Ouderen den oorspronck van den Nilus, ende d' yperste van Ethiopie onbekent geweest is. Waerom Lucanus de curiens/ heyt van Iulio Casare (van te willen ondersoeken het beginnel der Nilus) berispende is/ segghende in sijn Versen: Wat hebt ghy Romeyn u te stellen / om t' ondersoeken den oorspronck des Nijls? Ende sprekende den selven Poet tot de boorzeyde Nijl, seyt: Want u oorspronck soo verborge is/ dat het de geheele Werelt onbekent is/ waer ghy van daen zyt. Maer naer upt wijfen der hepliger Schyft/ soo can men wel verstaen het selfe Lant woonbaer te wesen/ want anders en soude de Propheet Sephanias niet ge seyt hebben / segghende van de beroepinge des selven volcke tot het Evangelium, segghende van ginder: Doozhy de wibieren van Ethiopien sullen my van de kinderen van mijn verstroyde/ presenten gebracht worden: want alsoo noemt hy d' Apostelen. Maer als gheseyt is/ soo is besjoelijcken datmen selve den Philosoph ten besten houdt/ om dat hy de Historie-schryvers ende Cosinographen van sijnen tijt gheloof gaf. Laet ons nu examineren het ghene datter volghet: Het eene deel der Werelt (seyt hy) te weten/ het Septentrionael, gheleghen nae t' Noorden/ doozhy de ghetenperde Zona, dat is onwoonbaer/ dooz die over-groote coude. Het ander deel/ twelck leyt naer den Middach/ passerende over den Tropicum, is oock onwoonbaer dooz d' overdadighe hitte: Maer de ghedeelten der Werelt/ welcke streckende zyn aen d' eene zijde als men Indien ghepasseert is. Ende aen d' ander zijde is passerende de Columnnen van Hercules/ is seker niet aen een te comen/ om dieswille dat haer sulckx dooz de groote Zee Ocean belet wert. In dit laetste heeft hy groot ghelijck/ ende boeghter dan terstont noch by/ segghende: Om dat het nootwendich moet volghen/ dat het Lant/ aen d' ander syde der Werelt/ de selve proportie (met haer Polo Antartico) moet hebben/ ghelijck als dese onse bewoonde ghedeelte/ met den hare (dat is de Nooyt-Pool) heeft. Daer en is gantsch gheen twijffel aen/ van dat het met d' ander Werelt in alles moet procederen/ als dese van hier in alle d' ander dinghen / namelijcken in t' hercomen ende ordonantie der Winden. Ende naer andere reden/ die in dese materie niet te pas en comen / besuyt het Aristoteles aldus/ segghende: Wy moeten willens bekenne / dat den Abrego ofte Zuyden Wint/ de ghene is/ die upt de Regioen ofte Ghesweste (die hem van de hitte verbrant) blasende is/ welcker Regioen, dooz de na-hoeyt der Sonne/ onversien ende gebrackelijck van Water ende Weyden is. Dit is d' opinie van Aristoteles. Ende boozwaer so en can de Menselijcke gissinge nauwelijcken yet meer comen te versinnen. Hier upt ist/ dat ick dicwils (als ick het Christelijcken overdencke) come te aennemeren/ hoe swack ende broos dat de Philosophye der Wyfen/ ten desen tijden in de Goddelijcke dingen is: Nae dat minis/ en weten somtijts in de Wereltsche dingen (daer sy hen laten duncken soo dapper in bedryben te wesen) geen uptcomste te geben. Aristoteles gheboelen is/ ghelijck als hy oock bevesticht / dat het Landt/ twelcke na dese Zuyt-Pool woonbaer is/ nae sijn lenghte (dat is van Oost ende West) uptnemen/ de groot is/ zijnde in sijn bzeende (dat is van den Zuyder-Pool na den Equinoctial toe) seer coyt. Dit selve strijt soo seer tegens de waerheyt/ dat by naest alle de habitatie die men aen dese syde van den Polus Antarticus heeft / streckende is nae de Latitudo ofte bzeende/ te weten van den Pool na de Linea toe / zijnde op de Longitudo, (dat is van Oost en West) soo weynich/ dat de Latitudo alhier in dese nieuwe Werelt de Longitudo soo veel te boven gaet/ als hy sept/ tverschil van tot d'ye/ ende noch meer te wesen. Het ander/ van dat hy bevesticht de middelste Regioen, die men noemt Torrida Zona, gantsch onwoonbaer te wesen/ dooz die overdadighe hitte / om oorsake van de na-by-

Lucanus
10. Phais.

Sephan. 3.

heyt der Sonne/zijnde daerom gebrueckelijcken van Water ende Weyden/ is altermael in t contrarie: Want het meesten deel van dese nieuwe Werelt is seer abundant van Menschen ende Ghedierten. Ende dese contreye van tusschen de twee Tropicos, (geleghen in de selve Torrida Zona) is een Region abundantier ende oberbloedigher van Weyden ende Wateren/ als eenighe contreye der gantscher Werelt/ zijnde tmeesten deel van die een seer getempert en bequaem Lant: Waer by men sien mach/ dat God noch in dese natuerlijke dinghen/ de wijsheyt van desen tijdt ontwet ende ghemaect heeft. Besluytende hier mede dan/ dat de Torrida Zona woonbaer is/ ende in grooter menschte bewoont wort/ hoe wel dat het selve van d'Ouderen dooz onmogelyc gehouden was. Waer d'ander Zona ofte Regioen, welke streckende is/ tusschen de Torrida, nae de Zupder-Pool toe (hoewel de selve dooz syn ghelegghentheyte bequaem genoech is dooz t'menschelyck leven) wort niet tegenstaende weynich bewoont: Want men weet qualijcken van eenich ander quartier/ van van t'Coninckrijck van Chyle, ende een stuck-weeghs tot by Cabo de Bona Esperanca, zijnde de reste van de Zee Ocean beslaghen/ hoewel datter veel van opinie zijn. Ende ick bekenne van gelijcken niet bere van haer goetduncken te wesen/ datter veel meer Lants t'ontdecken staet/ dan daer ontdeckt is/ ende dat het Lant gheleghen teghen t'Lant van Chyle over/ vast Landt moet wesen/ ende hem streckende is Zupdtwaerts aen / tot booz by den Circkel van Capricorno, twelcke (so het aldaer leyt) sonder twijffel een Lant van excellentie conditie wesen moet/ dooz dien dat het ghelegen is in t' midden van de twee uytnemende Zonas ofte Regioenen, op de selve ghelegghentheyte ende ghestaltentis / als het beste van Europa. Ende soo veel als sulckx belanghende is / heeft Aristoteles een goet ende oorecht ghevoelen van ghehad: maer tracterende van t'gene dat tot noch toe ontdeckt ende in die contreyen ghevonden wordt/ is het seer weynich Landts/ naer dat het onder de Torrida Zona seer veel ende dapper bewoont is.

Het 10. Capittel. Dat Plinius ende d'Ouderen oock het selfde van Aristoteles ghevoelende waren.

Plin. lib. 2.
cap. 26.

De meyninghe van Aristotele heeft Plinius gantschelijcken gebolcht / den welcken aldus seyt: De qualiteyt van de middelste Zona ofte Regioen der Werelt / dooz welcken de Son continuelijcken passeert / is als van een tyer dat nae by is ontfeken / gantsch verbrandt ende ghelijck als roockende. By dese middelste zijn ander twee Regioenen ofte Gewesten aen weder zijden de welke (om datse comen te vallen tusschen de hitte van dese/ ende d'onverdragelycke roude van d'ander) twee extremen ofte uytnemende/ soo zijns getempert/ ende moghen onder den anderen gheen gemeenschap hebben/ dooz d'oberbloedighe hitte des Hemels. Dit selve was oock d'opinie van d'ander Ouderen/ twelcke van den Poëet seer aerdtich in sy Deersen ghecelebeert wordt/ segghende:

Virgil. in G.
orgica.

Den Hemel heel, werdt omgordt met vijf Banden
Van dees, heeft d'een, stadich des Sons verbranden,
En door den brandt, d'Aerde ros van colour.

Den selven Poet noch op een ander plaetse :

Verneemt of oock yemant ten plaetsen woont,
Daer 't Aerdtriick haer, op het breedste vertoont,
'Twelcke de Son sengt in 't middenste van vieren.

7. *Exodo*Ende van een ander Poet wort het selve noch clae-
der gheseyt :

Des Aerdtrijckx zijn, des Hemels in ghetal
Banden ghelijck, onder welcke van vijven
De middelste is door de hitte over al
Niet woonbaer.

Ovid. 1.
Metam.

Deze ghemeyne opinie vande Ouderen was gegrondet in een reden/ de welke hen docht seker ende onverwiltich te wesen : saghen dat hoe men naerder den Middach genaecten/ hoe dat den Regioen heeter was. Welcke alsoo waerachtich is : Want men beuint dooz de selve reden in een Provincie van Italien/ het Landt van Apulien heeter te wesen/ dan Toscana. Ende om de selve oorzaecke/ soo heeft men in Spaguien in Andalusien meer hitte als in Biscayen : zynde dit selve soo veel vershillende/ dat wesende de differentie noch gheen volcomen acht graden/ hout men het eene Landt booz seer heet/ ende d'ander booz seer cout. Hier upt namen sy met goeder consequentie dat de Regioen die den Middach soo seer ghenakende was / ende de Son boven 'thoost hadde/ nootwendich een upt der maten ende ewighe hitte moeste gevoelen/ behalven dat/ soo vermerckten se oock noch/ dat alle de differentien van 't Jaer / als van de Lente/ Somer/ Herst/ ende Winter/ procederende zyn van 't genaken ofte af-wycken der Sonne. Ende acht nemende/ dat sy/ die noch soo verre van den Tropice (daer de Sou des Somers op-comt) verscheyden waren des Somers / dooz't ghenaken der Sonne een onberdraghelycke hitte ghevoelende/ maecten haer reckereninge/ dat soo sy de Son soo nae by hen/ ende boven 'thoost hadden/ ende dat noch 'tgheseele Jaer booz/ dat de hitte soo onlijdelijcken soude moeten wesen/ dat de menschen sonder twyfel souden moeten verdwijnen ende verhanden. Dit waren de reden/ die d'Ouderen inbeerden de middelste Zona oft Regioen booz onwoonbaer te achten : Waerom sy die noemden Torrida Zona. dat is de verbrande Zona, Regioen ofte Gheweste. Ende booz waer/ soo ons de erbarentheyt niet ooghschijnlijck verskert en hadde/ wy souden noch heden/ daeghs al te samen gheseyt hebben / dat het een Mathematische ende besloten reden geweest hadde : waer by wy sien mogen/ hoe swack dat noch ons verstant is/ om dese natuerlijcke dingen te begrijpen. Daerom soo mogen wy met recht wel seggen/ dat ter goeder ghelucke ons in desen tijden die twee groote wonderen ten deele gevallen zyn/ te weten/ t'ebaren van de groote Zee Ocean, met soo grooter lichticheyt/ ende de kennisse van dat de Menschen in den Torrida genietende zyn een seer bequame getempertheyt/ twelcke dingen zyn die d'Ouderen noyt en konden begrijpen. Van dese twee wonderen/ te weten/ van de habitatie ende qualiteyt der Torrida Zona sullen wy met Gods hulpe in 't nabolgende Boeck bzedelijcken handelen. Oe soo salt van ghelijcken goet wesen/ in dit te verclaren de maniere van der Occaenscher

Zee te beharen/om dat sulck seer noodich is / om tot onse intentie (die wy in dit werck doorghenomen hebben) te comen: Maer alcer wy op dit besteck comen/soo ist noodich te seggen/wat dat d'Ouderen van dese nieuwe lieden/die wy Indianen noemen/gheboelt hebben.

Het II. Capittel. Hoe datter onder de Voor-Ouderen eenige kennisse van dese nieuwe Werelt ghevonden is.

Plutar. 3.
de placitis
Philos. Cap.
II.

BEduytende t'ghene dat ghelept is / versteert noch / dat d'Ouderen niet en ghelooften/datter Menschen ober den Tropico van Cancer waren/als S. Augustijn en Lactantius geboelden. En so daer menschen waren/so en wouden sy ten minsten niet geloofē die tusschen den Tropicos te wesen: Gelyc als Aristoteles, Plinius, ende booz al / den Philosoph Parmenides, affirmierende dat het een en t'ander t'contrarie is / is genoech bewesen: eben wel so woxt niet tegenstaende van veel liede / door curieus heyt / gebraecht / of men van dese waerheyt / die in onsen tijden so openbaer en bekennt is / ooc in booztijden zenighe notitie af ghehadt heeft: want het schijnt boozwaer een seer vzeemt dinc te wesen / dat wesende dese nieuwe Werelt soo groot als wy met onsen Ooghen sien / dat men daer / in soo langhen boozleden tijden by d'Ouders niet af gheluerten heeft / waer door sommighe by avontueren ghesocht hebben den boozspoet van desen onsen tijt in dat cas te vermitsderen / d'eere ende glozte van onse Patie te verdonkeren: onderstaende te bewijzen / dat dese nieuwe Werelt by d'Ouderen bekennt is gheweest. Doch men en can boozsecker niet ontkennen hier van eenich spoor geveest te zyn.

Hieron. super
cap. 2. ad
Ephes.

S. Hieronymus schrijft op d'Epistel tot den Ephesen / segghende: Met reden vraghen wy / wat d'Apffel wil segghen met dese woorden / daer hy seyt: In welke ghy een tijt ghewandelt hebt / naer de ghelegenhentheit van dese Werelt: Ghy by avontuere te verstaen wil gheben / datter eenen anderen tijt is / die dese Werelt niet aen en gaet / maer andere Werelden / van t'welcke Clemens in syn Epistel aldus schrijft / segghende: Den Ocean ende de Werelden die men ober den Ocean heeft. Dus verre van S. Hieronymo. Ich en can boozwaer niet vermoeden / wat Epistel van Clemens dit wesen mach / die S. Hieronymus alhier by brenghet: Doch en twyffel niet / alsoo van S. Clemens gheschreuen te wesen / dewyle t'selbe van S. Hieronymo geallegeert woxt: Zijnde claerlijcken van S. Clemente verhaelt / dat men ober de Zee Ocean noch een ander Werelt / ja Werelden heeft: Gelyc als het in effect met de waerheyt blijkt / nade mael dat men soo upnemende groote distantie van d'eene Werelt tot d'ander heeft:

Plin. lib. 2.
cap. 67.

Ich wil segghen / van dit Peru ende West-Indien tot Ost-Indien ende China. Van ghelijcken soo verhaelt Plinius (die soo upnemende was / om vzeemde ende wondere dinghen t'ondersoeken) in syn natuerlijke Historie / dat Hannon, Capiteyn der Carthaginesers / gebaren heeft van Gibraltar af / langhs de Custe heen / tot aen d'uytterste grensen van Arabien, hebbende dese spne Navigatie by geschryft naegelaten. So dit alsoo is / alst Plinius seyt / soo volght daer beschepdelijcken upt / den selven Hannon ghebaren te hebben / alle het ghene dat hupdtigen daeghs de Portugaloisers bebarende zyn / passerende tweemaels de Linea Equinoctial, twelcke boozwaer een dinc is / om te verwonderen. Ende nae dat van den selven Plinius geallegeert wert upt Cornelio Nepote, een seer gheacht Aucteur / soo souden de selve spatie ghebaren gheweest zyn van eenen anderen Eudoxus gheheten / hoe wel eenen contrarie wegh: want bliedende den selven

Idem ibidem

selven Eudoxus handē Coninc der Latyres, is gebaren dooz t'Roode Meer/af tot in de Oceanfche Zee/vervolgende also de Cufte / is gecomen tot die Engte van Gibraltar, welke handē selve Cornelio Nepote bevesticht wort/in sijn tijt geschiet te zijn. Daer wort van gelijcken geschreven/van geachte Ruythuren/dat een Schip van Carthago, gedwongen wesende van weer ende wint/ dooz de Zee Ocean gejaeght zijnde/ is comen te sien ende herkennen een Landt/ t'welcke tot dien tijdt noyt te vooren bekent was gheweest: Ende weder ghecomen zijnde tot Carthaginem met de tijdinghe/verweckte den Carthaginesers tot een groote lust ende begeerten/ om t'selve lant t'onrderken ende te bewoonen. Dit verstaende de Senatoren ofte Magistraten/ hebben de selve Navigatie met een rigorus ende swaer Edict, op lijf straf verboden/ sozghende dat de begeerlijckheyt ende lust tot de nieuwe Landen/een afzueck ende verballinghe van haer Vaders-lant souden veroorzaken. Dit alle t'welcke men ghenoech colligieren ofte vermercken mach/ dat men onder d'Ouderen eenighe kennisse van de nieuwe Werelt ghehadt heeft/ al hoe wel dat men int bysonder van dese onse America, ende t'gantsche West-Indien, qualijcken eenighe verskeert heyt in de Boecken der oude Schrybenten vinden can/doch wel van Oost-Indien: Niet alleenlijcken van dees/maer oock van ghene zijde. T'welck in boozighen tijden d'uytsterste kennisse was/ dooz dien batiment doe ter tijdt in contrarie van nu bereysende was/ segghe dat men daer mentie af vint/ende dat niet wepnich noch duyfter. Want en is het niet lichtelijcken ghenoech onder d'Ouderen te vinden t'Mallacka, t'welcke sy noemden Auream Chersonesam, ende de Cabo de Comorijn, die sy hieten Promontorium Corij, als oock t'groote ende vermaerde Eplandt van Samatra, dooz die soo oude ende gecleebzerde naem van Taprobana: Wat sullen wy seggen van de twee Ethiopien, van de Bragmanes, van t'groote Landt van Chynen: Wie stelt in de Boecken der Ouderen eenighen twijffel / de welke niet wepnich van dese dinghen handelende zijn: Maer van de Westersche-Indien en bevindē in Plinio niet/in dese Navigatie/d' Eplanden van Canarien (die sy Fortunata, noemt) gepasseert te hebben: Waer van het principaelsten (nae sijn segghen/Canarien gheheeten soude hebben / ende dat/ dooz de menichte der Honden die daer op waren. Dooz by Canarien heeft men nauwelijcken eenich spoor af by d'Ouderen (berocrenden de Navigatie die men hedens daeghs doet ober die groote Golffe, die met recht groot ghenaeint wort)comen vinden: Nochtans zijnder veel die hen laten duncken/dat de Tragicke Seneca van dese Westersche-Indien gepropheeteert heeft/ te weten / int ghene dat wy in sijn Tragedie Medea, in sijn Anapeltische beerssen lesende zijn/de welke gereduceert in Nederlandsche rijm / aldus luyden:

Comen sal noch, nae langhe Iaren
Een nieuwen gheluckighen tijt,
Datt' Oceaen, sal breedt en wijt
Buyten haer perck, strecken de baren.

Ontdeckt sullen noch groote Landen
Een nieuwe Werelt werden ghesien
Door des woeste dieps bespien
Datse nu deylt van onse stranden.

Thule het eynd' des Werelts te zijne,
By yeghelijck altoos vermaert

Seneca in
Medea actu.
2. in fine.

Sal wesen, door soo groote vaert,
Dat't ons seer nae te ligghen schijne.

Dit wort aldus van Seneca in syn beersjen ghesonghen / ende wy en moghen niet ontkennen / t' selve alsoo gantsch ende al gepasseert te wesen: Want de langhe Jaren dien hy sept / soomenise telt van den tijt der Tragicomedy af / zyn hy de dupsent vier hondert: ende wesende van die van Medea af / zyn meer dan twee dupsent. Nu / van dat de bree- de Zee Ocean den wegh gheopent heeft / die te boezen ghesloten was / ende dat men ontdeekt heeft / een groot Lant / meerder als gantsch Europa ende Asia, ende een ander nieuwe Werelt bewoonende is / sien wy boez onsen oogen volbracht te wesen / sonder dat hier in eenigen twijffel is / t' ghene dat met reden wesen mach / is te denken of het Seneca gheraden heeft / van of hy onbedocht in dese syne Poesie geballen is. Zijn gheboelen hier van is / t' selve geraden te hebben / in sulcker boegen als de wijse ende dooz- traptelieden yet plachten te gissen / heeft ghesien / dat men al in synen tijt nieuwe Pa- digatiën ende Waerden t' Zee waert begonst t' attenteren: Ende hy wist oock wel / als een Philosoph / datter een ander teggen-landt Antichtona ghenaemt / van de selve ghebaente moeste wesen. Met dese gront constt hy ghenoech bemerkken / dat de stouticheyt ende abelsheyt der Menschen noch int eynde de Zee Ocean souden comen te passeren: Ende die passerende / andere nieuwe Landen ende Werelt ontdecken. Hoe veel te meer / dat de gheschiedenissen van de Schiphaerden (van Plinio verhaelt) waer mede de groote Zee Ocean gepasseert worden. Al in den tijt van Seneca een bekent dinck was / dat dit d' intentie van Senecas Poesie gheveest is / schijnt ghenoech te verstaen gheben dese naerbolghende beersjen / alwaer / nae dat hy de gherustheyt ende s' Jeyen der Cyderen van wep'nich onderwings / volsepnt hadde / aldus sept:

T'is een aer tijt, en de Zeebaren
Sullen willich, of met ghewelt
Doorganck gheven den stouten Helt,
En t'is ghenuecht daer door te varen.

De diepe Zee, woest en ongrondich
Derf alree yeder Schip bestaen,
Alle reysen zijn licht ghedaen
Door den Zeman cloeck, ende vondich.

Noch Lant en is, noch Coninckrijcke
Te winnen meer, die veylich wil
Bewaren t'sijn, dat bouwe stil
Een nieuwen Burch, daer hy op wijcke,

T'is al verkeert, en om gheslooten,
En op sijn plaets ghebleven niet?
Noch in de Werelt, ghebleven yet
Dat door t' verfoeck, niet zy ontfloten.

D'Indiaen drinckt uyt de ghevoren
Alexis, en de Persiaen,
Om op de Elv', en Rijn te baen
(Coudet dan Ys) laet hem bekoren.

Met dese soo vermete stouticheyt der Menschen / comt Seneca te conjectureren of te vermoeden het gene hy terfont stelt / als d' uiterste daer't op comen souden / seggende nae langhe Jaren sal comen / als verhaelt is.

Het 12. Capittel. Wat *Platonis* ghevoelen was, van dese Westersche Indien.

Mer soo daer pemandt was / die meer int bysonder van dese Westersche Indien gheroert heeft / soo schijnt het / dat men *Platonis* dese eere schuldich is / den welcken in syn *Timæo* aldus schryft: Indien tijden en heeft men de Golfse niet mogen bebaren / sijnkende van de Zee *Atlantico*, die syn beginsel neemt / comende byten de Straet ofte Engte van *Gibraltár* om dies wille dat de passagie des selven aen den mont van *Hercules* Columnen / ghelijck als men die placht te noemen / ghesloten was / (t'welcke de hoorsepde Straet van *Gibraltár* is) ende was het Epland / dat doe ter tijdt dicht by de hoorsepde Mont leyde / zijnde van alsulcken grootte / dat het gheheel *Africa*, met *Asia* daer by / te hoven giuck. Oer dese Eplanden heen / was doe ter tijdt (hoorde ghene die daer wesen wilden) eenen wegh nae ander Eplanden / ende van daer giuck men aen alle het vaste Land / dat daer recht teghens over lach / omringht wesende met die oyyechte Zee. Dit woxt aldus vertelt van *Ciricia* in *Platone*. Ende de ghene die hen laten duncken / dese verhalinghe van *Platone* een waerachtighe *Wistorie* te wesen / legghense op dese maniere upt / segghende: Dat het hoorsepde groote Epland / *Atlantis* ghenaemt / t'welcke int groote *Africa*, ghelijckelijck met *Asia*, te hoven ginc / alsoe het meeste deel der Zee *Ocean* van *Atlantico* (die als nu de *Spagna*erden bebaren) beslaende was / ende dat die ander Eplanden / dien hy seyt by dit groote Epland te ligghen / gheweest zijn / de gene die men hedensdaeghs noemt de *Barlovento*, (dat is / van te Loefwaert) als daer is *Cuba*, *Española*, *S. Iuan de Puerto rico*, *Jamaica* ende andere van die contreye: Ende dat het vaste Land daer hy van berhaelt / soude wesen het gene van onsliede n hedensdaeghs het vaste land *Peru* ende *America* ghenaemt woxt. De oyyechte Zee dien hy seyt t selve vaste land t'omringen / meppen dese Zuyder Zee te wesen: Ende dat die een waerachtighe Zee genoemt wort / is / om dat / in comparatie van hare onepndijcke grootte / d'ander *Midbelantsche* Zee / als ooc de selve *Atlantico*, als d'ander Zee / daer by te vergelijcken zijn / Met een seker ende belicaet vernust / woxt hier e *Beschrijvinghe* van *Platonis*, d ooc de hoorsepde curieuse *Autheuren* / berclaert ende uptgelept. Hoe waerachtich ende seker t selve is / sal op een ander ghehandelt worden.

Het 13. Capittel. Dat sommighe geloof hebben, hoe dat *Ophir*, in de heylighe Schrift, dit ons *Peru* beduydende is.

Der en gebreken ooc geen / die hun laten duncken / datter in de *H. Schrift* mentie gemaecht wert van dese Westersche Indien: verstaende dat van *Ophir* (t'welcke so seer gecelebzeert wort) dit ons *Peru* te wesen. *Robertus Stephanus*, ofte om beter te seggen / *Franciscus Vatablus*, (een die in de *Hebreeusche* tale seer ervaren is / gelijk alst hem van onsen Meester / die syn discipel gheweest is / naegegeven wort) septe in de Scholen / uptelegghende het 9. Capittel van t eerste Boeck der *Coninghen* / het Eplandt genaemt *la Española*, (van *Christoffel Colon* eerst ghevonden ende ontdeckt) *Ophir* te wesen / van waer *Salomon* de vier hondert ende twintich / ofte vier hondert vijftich talenten sijn Goudt ghebracht worden: Want soodanich is het Goudt van *Cibao*, t'welck d'onse van t Eplandt *Española* brenghen. Daer en ghebreecken oock gheen Gheleerde *Autheuren* / welke bevestighen dit ons *Peru*.

In 1. Reg. cap. 9.

Ophir

Ariad
Montanus
in Aparas.
in Palag.
cap. 9.
x. Palag. 9.
2. Requ. 10.
2. Paral. 8.
1. Reg. 22.
x. Reg. 9.

Ophir te wesen/bergelijckende den eenen naem met den anderen : gheloobende / dat ten tijden/als t Boeck van Paralipomenon ghescheben woerde/ t Lant van Peru den selven naem hadde/als t nu heeft. Waer grout-reben nemende/van dat de Schyft bewijsende is/dat men van Ophir was bringende seer sijn Gout / costelijcke Ghesteenten/ ende seer uptghelesen hout/van alle twelcke (nae t seggen van dese Auteurs) Peru grooten overbloed heeft. Waer nae mijn goet-duncken/soo ist seer verre/van dat Peru soude wesen i' Ophir, dat van de Schyftuere ghecelebzeert werdt : Want hoewel dat men daer abondantie van Gout in heeft/en is niet tegenstaende, in sulcken menichte niet/dat het in dit cas/de faem ende rijckdom/die Oost-Indien in ouden tijden hadde/te koben gaet/die soo seer costelijcke Ghesteenten/ende t excellent hout/welcker gheslycken is in Ierusalem noyt ghesien was/en can icker voorwaer niet sien : want alhoe wel men daer uptgelesen Elmerauden ende sonnige Boomen van hart ende wel-riekent hout heeft/niet tegenstaende/soo en vinde ick alhier geen dinghen/ die soo waerdich zijn te houden/als van de Schyftuere wel gestelt word. Ten anderen / so dunct my geen goede consequente te wesen/te dencken/dat Salomon dat ober-rijcke Oost-Indien soude laten bliuen/om sijn vloeten te seynen nae dit uiterste Lant. Ende soo die hier soo dickwils ghecomen waren/ soo soudent ten minsten dooz eenighe redenen blicken/datmen daer eenich spooz ofte teycken van vinde soude. Waer d' uytlegginge ende beduydinghe van den naem Ophir, op het Peru, houde ick voor een sake van weynich substantie/wesende/ghelijck als het seker is/dat den naem van Peru, van dit ghehele Lant/soo out noch soo ghemeyn niet en is. 'Tis een ordinaris gebuyck gheweest in de ontdekkinghe der nieuwe Wereld/de namen van de Landen ende Havens te st. len/nae d' ooyaken die hen besegenden. Ende alsoo verstaet men oock gepasseert te wesen/met dit sigke van Peru te noemen. Alhier is een opinie/dat van een riviere daer de Spagniaerden by ghevalle aen quamen/die van de Inghebozen/Peru ghe-naemt werdt/dese ghehele Landtschappe den naem van Piru ghegheben is : uyt het welke men een argument heeft/dat d' ingebozen Indianen van Peru van soodanigen naem van haer Landt/niet en weten noch gebuycken. Op de selve wijse schijnt het/ men affmeren wil/dat Sepher in de Schyftuere/dese Andes (twelcke oberhooge geberten van Peru zijn) soudent wesen. Ten is niet gheuoech/eenige gelijckentisse van Dorabulen ofte Woorden te hebben/want op sulcker voegen soudent wy oock mogen segghen/dat Iecatan soude wesen/tghene dat de Schyftuere Iecatan noemt. Oock mede/soo en darf men niet dencken/dat de namen van Tito ende Paulo, die de Coninghen Ingas van Peru ghevoert hebben/hen van de Romeynen ofte Christenen aen gheerft zijn : twelcke een al te lichtueerdigen ondersoekinghe soude wesen/om soo groote dinghen te bevestighen. Het ghene dat sommige schrijben/dat Tharlis ende Ophir in geen een Provincie noch t Navigatie en was/siet men beschepdelijcken/dooz t inhout der Schyftuere/sulcx contrarie vertoont te worden : bergelijckende het 22. Capittel van het vierde Boeck der Coninghen / met het 20. Capittel van het tweede Boeck van Paralipomenon. Want het gene dat in t Boeck der Coninghen gheseyt wordt/dat Iosaphat in Aseon Gaber de vloeten toeruste op de Daert nae Ophir, om Gout te halen/woyt van ghelijcken verhaelt in t Boeck Paralipomenon, hoe datmen de selve vloot toe gemaecht heeft/om nae Tharlis te varen : Waer uyt men claerlijcken gevoelt / dat de Schyft Tharlis ende Ophir (in dit cas) voor een ghenomen heeft. Hier uyt mochte my pemaent braghen/wat Geweste ofte Provincie van / dit Ophir (daer de vloete van Salomon, met de Schip-lieden van Hiran, Coninch van Tiro ende Sidon/om t Gout te brengen) gheweest is : alwaer van ghelijcken onderstont te varen/de vloete des Coninckx Iosaphat, de welke/nae de Schyftuere vermeldt/in Aseon Gaber met om weder berginck.

1. Reg. 9.
1. Reg. 22.

bergtruck. Wat mijns belangende is / houde my hier in alderlieffst / met d' opintie die Iosephus in de Boecken der Antiquiteyten verhalende is / alwaer hy seyt / tselfde een Provincie van Oost-Indien te wesen / zijnde ghesticht / dooz dien Ophir, Sone van Iectan, waer van in Genesis mentie gemaect wort / welke Provincie overvloedich van oversijn Gout was : waer upt ghesproten is / dat men het Gout van Ophir, ofte Ophas, soo seer plach te celebreren. Ende nae dat sommige willen segghen / so souden het Obrizo wesen / gelijk alst Ophirizo : want hebbende seven soorten van Gout / gelijk als S Hieronymus verhaelt / soo was dat van Ophir gehouden booyt alder fijnste / gelijk als wy alhier het Gout van Valdivia ofte van Caravaya celebrerende zijn. De principaelste reden die my mooveren te dencken / dat Ophir in Oost / ende niet in dit West-Indien ghelegen is / is daerom / dat de Blote van Salomon alhier noyt gheromen const / sonder eerst te passeren dooz hy gantsch Oost-Indien, China, ende een ander onepndtliche spatie der Zee. Ende ten seijnt niet waerachtelicken / dat se de ghehele Werelt omeers over ghelooopen souden hebben / om 't Gout alhier te comen soekken: Hoe veel te meer / zijnde dit soodanighen Landt / dat men daer te Landt waerts geen notitie af en conste hebben : Oock mede so sullen wy hier nae bewijzen / dat d' Ouderen de conste der Davigatie (die men nu ghebruycken is) niet ghelweten / noch vercregen hebben / sonder het welke sy hen soo dieg in de Zee niet en mochten begheven. Eyndelicken so men in dese dinghen anders gheen sekerheyt en heeft / dan vermoeden ende lichtverdighe gissinghe / soo en is men oock niet ghehouden meer te ghelooven / dan een yeder hem goet dunckt.

Het 14. Capittel. Wat dat Tharsis ende Ophir in de Schriftuer beduydende zijn.

Soo daer gissingen ende vermoeden gelden / soo zijn de mijne / dat de Vocaberen van Ophir ende Tharsis, in de heylige Schriftuer / niet altoos bestemde plaetsen beduydende zijn / dan dat de selve beduydinge onder de Hebrezen ghemeenis / gelijk als in onse ghemeyne Tale generelicken / twooyt van Indien luydende is. Want Indien is in onse usantie ende sprake soo veel te segghen / als eenige Landen die seer verre vander hant / seer rijk / ende seer vzeemt van den onsen zijn. Ende wy Spagniaerden / noemen van ghelijcken / Indien / de Landen van Peru, Mexico, 't Land van China, Malacca, Brasilien. Ende 't zo van wat plaetsen datter van dese verhaelde contreyen / Vzeven comen / segghen wy / Vzeven van Indien te wesen : Zijnde niet teghenstaende / de voozsepede Landen ende rijcken een onmeteliche distantie ende verscheydenheyt van den anderen ghelegen. Hoewel dat wy oock niet en moghen ontkennen / den naem van Indien van Oost-Indien genomen te hebben / want by d' Ouderen / (soo worden Oost-Indien ghecele beert dooz een Landt over-verre vander hant gelegen : waer upt ghesproten is / dat dese ander soo verscheyden Landen / in de eerste ontdekkinghe / mede Indien gheheeten worden / om dies wille dat het soo verscheyden / als oock booz het eynde der Werelt ghehouden wozde : Alsoo dat men Indianen noemende is / de ghene die op 't eynde der Werelt woonen. In ghelijcker voeghen / soo dunckt my / dat Tharsis de meeste reysen in de heylige Schrift / gheen bestemde ofte uptgesonderde plaats te bededen is / dan eenighe verre ende verscheyden Ghewesten ofte Regioenen, ende nae 't ooydeel der Menschen / seer vzeemt ende rijk. Want het gene dat Iosephus ende sommighe willen segghen / dat Tharsis ende Tharso in de Schriftuere een dunck is / wort nae mijn

nae mijn goet-durcken van S. Hieronymo met recht ende redenen wederleert: niet alleenlijk om dat men de voorsz. zeyden Vocabelen met diverse Leetereen schryft/ hebbende d'eene een aspiratie ende d'ander niet. Van oock daerom dat seer veel dinghen diemen van Tharlis schryvende is/ niet wel met Tharso (een Stadt van Cicilien) mogen over een comen. Het is wel waer/ dat de Schysfuere op sommighe plaetsen aenwysinghe doet/ van dat Tharlis in Cicilien ghelegghen is: want daer wort gheseyt van Holoferne, in 't Boeck van Iudich, aldus: Ende gepasseert zijnde de Palen van Assyrien/ is gecomen by het geberghte van Ange, (dat by avontuere Taurus is) welke geberghten palende zyn/ aen de slincker zijde van Cicilien, ende heeft alle hare Casteelen ende Stercken ingenomen ende overwonnen/ verdestruerende de vermaerde Stadt van Melothi, ende berodvende alle de Kinderen van Tharlis ende van Imael, die tegghens de Woestijne over woonden/ als oock de ghene die na den Middach/ na 't Land van Cellion waren/ passerende ober d'Euphrates, etc. Maer gelijk als ick geseyt hebbe/ soo past het wepniechmaels op de Stadt van Tarso, het ghene dat men van Tharles verhalende is. Theodoritus ende andere/ volghende d'uytlegginghe van de t' seventich Oberfeters/ stellen Tharles op sommige plaetsen in Africa, ende willen seggen/ tselvde te wesen dat eertijds Carthago, ende tegghenwoordich 't Coninckryck van Thunes is: seggende dat Ionas (als de Schysfuere verhaelt) daer nae toe spnen wech menpde te nemen/ soo wanneer hy van de Heere af/ nae Tharlis toe vliedende was. Andere willen segghen/ dat Tharlis een sekere Regioen ofte Gheweste van Indien is/ gelijk als het schijnt dat S. Hieronymus gevoelende is. Ick en begeere hoor dese reyse dese optinte niet tegens te staen/ dan bevestighe alleenlijk/ dat het niet altoos een besette Regioen ofte Gheweste der Werelt bedieden wil. De Wylen/ die Chysium quamen aenbidenden / is altoos hoorsecker/ van upt den Oosten te wesen: Ende men is oock upt de Schysfuere vermoedende/ datse van Saba, Epha, ende van Madian waren. Ende sommighe ghelcerde Liederen gheboelen / die upt Ethiopien, Arabien ende Perlien te wesen. Hier van soo singt den Psalm der kercke: De Goningen van Tharlis sullen presentert bynghen. Laet ons dan met S. Hieronymo houden/ dat Tharlis in de Schysfuere een Vocabel is/ van beelderlep beduydinge/ ende dat het somtijts verstaen wordt hoor de Ghesteente Chrisolitus oft Iacintus, by wijlen hoor een sekere Regioen ofte Gheweste van Indien: altemets hoor de Zee / welke de colour van een Iacint heeft/ te weten/ alse door de hitte der Sonne ontsleken is. Maer de selve heplighe Doctoor ontkenet het/ met veel redenen/ dat Tharlis (alwaer Ionas nae toe vloot) een Regioen van Indien was. Want de wijle dat hy was scheidende upt Ioppe, soo wast oock onmoghelijken/ datmen op die Zee nae Indien soude moghen varen / want Ioppe (hedenbaerhs Iapha gendemt) geen Haven van 't Roode Mey is/ (welcke hem met d'Oost-Indische Zee vermenght) dan van de Middellantische Zee / die in de Oost-Indische Zee niet upt en comt. Waer upt men claerlijcken bemerket/ dat de Habigatie die de Vloot van Salomon upt Afeon Gaber (daer haer de Schepen van Iosaphat verlozen) deden/ hoor de Roode Zee naer Ophir ende Tharlis liepen/ so dat de Schysfuere eyppeselijcken bevestigghende is/ dat het eene ende t'ander seer verscheiden gheweest is/ van den wegh die Ionas nae Tharlis menpde te doen. Want Afeon Gaber is een Haven van een Stadt in Idumea, ghelegen in de Straet ofte Enghte / alwaer hem 't Roode Mey met de groote Zee Ocean vermengende is. Van dat Ophir ende Tharlis worden Salomon ghebracht Gout/ Silber/ Rhoren-been/ Apen ende Pauwen / met een seer moepelijcke Daert van d'ze Jaren: alle twelcke/ sonder twijffel / van Oost-Indien was/ twelcke van alle dese dinghen oberbloedich is/ ghelijck het ons van Plinio hreedelijcken onderrecht / ende by dese onse tijden ghenoech onderhouden wordt. Van dit ons Peru

Legge Plin.
Lib. 5.
cap. 27.

Theodor. in
1. Ioan.
Arias
Mont. ibid.
En in Al-
phabete ap-
paratus.
Hieron. ad
Marcellum.

Esai. 60.
Psal. 45.

1. Reg. 22,
1. Paral. 9.
3. Reg. 10.

*Twelcke al-
soo de waer-
heit best ge-
lijckende is.

ons Peru en conftinen gheen Woiren-been brenghen/bewijle dat men alhier geen me-
 mozie van Oliphanten en heeft: Gout/Silber/ende fraye Apen mocht men daer wel
 van daen ghebracht hebben: maer mijn goet-wuicken is epudelijcken / dat men in de
 Schijfuere/vooz Tharlis gemeynlijcken verftaende is/ de groote Zee/ ofte ober verre
 berfchepden Regioenen ende seer vzeemde Gheueften: Ende alsoo is mijn verstant/
 dat men de Prophecijen/die van Tharlis fprekende zijn/ (bewijle de Gheest der Pro-
 phetije dat altemael verbatende is) dickwils wel boeghen mach tot de dinghen der
 nieuwe Werelt.

Maat ic in
 mijn boua-
 ghe van Gost
 Indien es
 nichius heb-
 de connen
 bemerken.

Het 15 Capittel. Van de Prophecije van Obadia, die van sommi-
 ghe op dese Indien beduydt ende uytgheleyt worden.

Dier en ghebzeken oock niet/ de gene die segghen ende
 bevestighen in de heplighe Schijfuere langhe vooz heen ghepropheteert
 te wesen dat dese nieuwe Werelt/door de Spaensche Natie/ tot Christus pist.ad Phil.
 bekeert souden werden. Tot desen propoost / brenghen beslupt van de
 Prophecijen van Obadia by / twelcke aldus luydende is: Ende die ver-
 zebenen des Hezys der kinderen Ismaels alle de dinghen der
 Charaniters tot Strep-
 ta toe: Ende die verzebenen van Jerusalem die in Botphoro zijn/ sullen de Steden
 Chananites in s. Com.
 Sacr. Bibl.
 van t'Zupden besitten: Ende de Heplanden ofte Salichmakers sullen op den Bergh
 van Spon clommen / om te oordeelen den Bergh van Elau, ende t'Coninckrycke van den
 vooz de Heere wesen. Dit is ghestelt in onse gemeyne tale na den Text: de voozschy-
 in Hispani-
 ca Hifo.
 ven Auhcuren leseut uyt het Hezreucuse op dese maniere: Ende die verzebenen
 Obad. 1.
 van dit Hezys der kinderen Israels, Chananiters tot Sarphat, (dat is Wyckryck) ende
 Lodovicus,
 die verzebenen van Jerusalem, welke zijn in Sepharaad, (dat is Spagnien) sullen vooz
 Leo, Augu-
 stinianus in
 Comment.
 een erf deel besitten de Steden van t'zupden: Ende de ghene die de saligheyt van den
 super Abdi-
 am.
 Bergh Zion soekende zijn/ sullen op clommen om den Bergh van Elau te oordeelen/
 ende het Coninckrycke sal vooz de Heere wesen. Maer om dat Sephared van S Hiero-
 nymo vooz de Bosphoro ofte Engte/ende van de tseventich Oberfetterz/vooz Euphra-
 ta (twelcke Spagnien beduydt) verstaen word/ soo en werden van sommige/de ge-
 tungenissen der Ouderen niet gheallegeert/noch reden die daer toe beweghen/ dan al-
 leenlijcken dat het sien alsoo du ickeende is. Andere allegeren de Chaldeeusche Para-
 phrasis, die't alsoo gheboelende is. Oude Nabijnen ofte Gheleerden verclarent op de-
 se maniere/te weten/dat Sarphat (twelcke in onse ghemeyne tale/ende van de tsevent-
 tich Oberfetterz) Sarepta genaemt is/vooz Wyckryck verstaen word. Maer ach-
 terlatende dese disputatie / de welke de verschepdenheyt der spraken beroderende is/
 wat obligatie isser/om dooz de Steden van t'Zupden/ ofte van Nageb (als de tsevent-
 tich stellen) te moeten verstaen/de Liederen der nieuwe Werelt: Ende wat is men oock
 ghehouden/om t'volck van Spagnien te moeten verstaen/vooz de verzebenen van
 Jerusalem in Sapharad, ten ware dat wy Jerusalem nae den Gheest (ende daer vooz de
 Kercke) verstaende waren/in sulcher boeghen/dar den hepligen Gheest/door de ver-
 zebenen van Jerusalem, die in Sapharat zijn/ons beduydende is/de kinderen der heyl-
 liger Kercke/die op d'epnden des Aerdtbodens/ ofte aen de Habens van dien/ wo-
 nende zijn: Want Sepharaad is sulckx in de Siriaeckche tale beduydende: twelcke met
 onse Spagnien seer wel ober een comt / om dat het / nae d'Ouders opinie/t'uytsterke
 van t'Wetrijck is/ zijnde t'self de bynae t'eenen mael met de zee omvanghen. Dooz de
 Steden van Austro, ofte van t'zupden/ mach men verstaen dese Landen van Indien:
 want

want het meesten deel der nieuwe Werelt is aen de Zuydt-zijde / ofte nae den Middach ghelegen. Ja dat meer is / soo is het meesten deel van dien de Zuyder-Pool aenschouwend. Nu 't ghene dat volghet van dat de gene die de saligheyt van den Bergh Zion soeckende zijn / op sullen climmen / om den Bergh van Esau te oordeelen / en is niet / waer upt te legghen / segghende / datse hen tot d'onderwijsinghe ende cracht der hepliger Kercke begheben / de ghene die hen onder vinden de misbyrcken / ende dwalingen der Heydenen upt te roepen. Welcke 'beduytsel is / van den Bergh Esau t'oordeelen / ende volghet seer wel / dat alst an het Coninckrijk niet en sal wesen booz die van Spagnien / ofte booz die van Europa, dan booz onsen Heere Christus. De gene die de Propheete van Obajia op dese maniere begeert upt te legghen / en behoortse niet te verwerten / dewijle het boozeker is / dat den heplighen Gheest / alle de verborghentheden soo lange van te hozen gheweten heeft. Ende het schijnt een seer rebelyck dinc te wesen / dat men van een soo grooten sake (als daer is d'ontdeckinge ende bekeerighe der nieuwe Werelt tot het Chyristen gheloof) eenige mentie in de heilige Schryft af behoort te hebben. Esaias is oock verhalende / van de Bleughelen der Scheyen die aen d'ander zijde van Ethiopien heen varen. 'Tself de Capittel wordt altemael van geleerde Rytscuren op Indien beduyt / op welcke my referere. Den selven Propheet seyt noch op een ander / dat de ghene die upt Israels salich zijn / seer verre naer Tharsis ende verre-lygghende Eylanden gaen sullen / bekerende veel ende verscheyden lieden booz de Heere : alwaer hy noemende is Grieken-land / Italien / Africa, ende veel ander Matten : 'welcke men / sonder twijffel / oock wel mach appliceren tot de bekeerighe der lieden van dese Indien. Want het gene dat ons van den Salichmaker niet so veel lastis bevesticht wert / dat men het Evangelie door de geheele Werelt sal predicken / ende dat als dan het eynde comen sal / is ons boozeker vertoonende / dat soo langhe als de Werelt staet / soo sal daer niet tegenstaende / noch altoos Volck wesen / die Christus oft syn Evangelie niet vercondicht en is. Hier upt mogen wy bemerken / dat d'Ouderen een groot deel onbekent gebleven is / ende dat ons lieden noch hedens daeghs niet wepnich ende niets te clemmen deel der Werelt bedeckt ende verborghen is.

Esai. 18.
juxta. 70.
Interpre.
Esai. 66.

Matth. 24.

Het 16. Capittel. In wat manieren dat d'eerste Menschen in Indien ghecomen moghen wesen, ende datse nae dese contreyen met gheen opsette wille ghevaren zijn.

Dis het tijt te antwoorden de ghene die segghen datter gheen Antipoden en zijn / ende dat men dese Regioen ofte Gheweste (daer wy wonen) niet bewonen mach. Het was booz S. Augustijn een goote verwonderinge te dencken dat het Menschelijke Gheslachte in dese nieuwe Werelt gepassert souden wesen / dooz die onmetelijckheyt der Zee Ocean. Ende dewijle dat wy ten eersten boozeker weten / dat men van ober langhe menighe Yaren / Menschen in dese Contreye gheschadt heeft : Als oock ten anderen / soo en mogen wy niet misaken / het ghene ons de Schryftuere claerlijcken leerende is / alle Menschen van een eerste Mensch af ghecomen te wesen : Soo blijven wy dan / sonder twijffel / gehouden te bekennen / dat de Menschen alhier / daer van upt Europa, Asia ende Africa eerst ghecomen zijn : maer hoe / ende dooz wat wegen sy haer passazie ghenomen hebben / zijn wy noch ondersoeckende / ende begeerich om te weten. Men is boozwaer niet te dencken / datter een ander Arcke van Noë gheweest is / waer:

waer mede de Menschen in Indien ghebracht zijn: Doch veel minder dat eenighen Enggel d'eerste bewoonders van dese nieuwe Werelt/by den hant (als de Propheet Habacuc) aldaer geboort heeft. Want men en handelt niet van't gene dat Godt doen mochte/maer van't ghene dat niet de reden/ende naer der Menschen beioop ende sijf over een comende is. Ende alsoo behoortmen boozwaer bepde dingen boozwoonderen ende eoghden verborghentheden Godts te houden/te wecten/het ene van dat het Menschelijcke gheslachte/soo onmetelijcke grootte van Zeeen ende Landen heeft moghen passeren: ende t'ander dat wesende/als hier soo ontalijcke veel volck/hoe datse so langhen tijt boozden onsen verborghen geweest mogen hebben. Hierom is de vrage/met wat booznemen/met wat beruust/ende met wat gewelt dat d'Indiaensche Factien alidicken ober-groote Zee ghepasseert zijn. Wie mach den Inventeur ende aenlocker van so vzeemden wegh geweest hebben? Ich hebbe boozwaer dicwils by myselfen/ende met anderen/van dese sake gediscouert mer en can daer nimmermeer eenighe uptcomste ofte sekerheyt van vanden die my voldoende is. Euenwel soo sal ick epndigken segghen/het ghene my te vozen comt. Ende betwijle dat my ghetuygen ghebrekende zijn/om te volgen/so sal ick my laten leyden by den vzar (alhoewel bin ghesponnen) der redenen/tot datse my t'eenemaal upt den oogen verdwijnt. Cis een secker druck dat d'eerste Indianen in't Lant van Peru gecomen zijn/ op ren van dype manieren: want oft sy zijn gecomen ober Zee/ofte te Lande: ende so sy te Water gheromen zijn/so ist gheweest by geballe/ofte met opsette wille: Segge by ghevalle versten wesen/booz eenich ghevelt van ontweder ende tempeest/ alst wel ghebeurende is/ met contrarie ende te volgen weer: Segghe/met opsette wille/ dat sy boozghenomen hadden/te baren om nieuwe Landen t'ondersoecken. Wtgenomen dese dype manieren/so en can ick anders gheen versinnen die mogelijken schijnen te wesen/so wy na't beioop der Wereltsche dinghen sullen syzeken/ende dat wy niet en willen stellen/ eenighe dichtfels van Factien ende Poetische fabulen: ofte ten waer/dat hem penant booz liet staen/eepen anderen Arent te soecken/als die van Ganimedes/ofte eenich Deert met Bleughelen/als dat van Perseo, om d'Indianen daer mede booz de Lucht hen te voeren: ofte dat het hen by ghevalle aenstaet/eenighe Weymsinnen ende Nicolaiten toe te rusten/om haer ober Zee te brenghen. Du van alle schimpy-redenen aen d'een zijde stellende/lact ons eens elck een van de dype manieren (die wy ghestelt hebben) op syn selven erantnueren/by avontuere soo sal dese ondersoekinghe noch eenich profijt ofte vermakelijcheyt mede brenghen. In den eersten so schijnt het/dat wy de redenen souden moghen vercozen/met te segghen dat op sulcket voeghen/ghelijck als wy nu in Indien comen/met de Stuyplieden/die haren wegh nemende zijn/by de hooghte ende kennisse van't Firmament des Hemeis/ende met de wetenschap om de zeplen te regeren/nae den tijdt ende tweed/su'r berepffchen de is: Dat alsoo oock d'oude bewoonders van dese Indien gheromen zijn/ende dese Landen ontdeckt ende bewoont hebben. Waerom niet: heeft men alleen t'onse tijden/ende by onse Lieden dit secreet van ober de Zee Ocean te baren/eerst vercregen? Wy sien dat men in onse tijden den Ocean bebarende is/om nieuwe Landen te ontdecken/ghelijck als weynich Jaren boozleden gedaen heeft Alvarus Mendanam ende syn metghesellen: loopende upt de Waven van Lyra (twelcke in Peru is) nae't Westen toe/om te berepffchen het Lant dat met Peru (Oost ende West) ober een comt. Ende hebben in dype Maenden d'Eplanden (die sy van Salomon noemden) gebonden die veel ende groot zijn. Ende is een vaste opinie/datse dicht by't nieuwe Guinea ghelegen zijn/ofte hebben ten minsten eenich vast Lant daer ontrent. Ende wy sien hedens daeghs dat men handelende is // doozt beschicken des Coninghs endesynen:

Maet/om nae de selve Eplanden een nieuwe Vaert te maken. Nu bewijse dat dit aldus toe gaet/waerom en sulken wy niet seggen dat d'Ouderen met dese intentie ende begeerten/vant ontdecken t'Landt (dat men Antictona hiet) 'twelcke thare tegenskont? Ende datter naer goeder Philosophijye moefte wesen/eenen moet ghegruyen hebben/om de Pabigatie ter Zee t'onderstaen/ende niet te rusten/vooz al eer/datse de Landen/diese sochten/aen boozt cregghen? Dooxwaer/daer en is gantsch geenen uytwegh/te dencken/dattet in boozghe tijden oock alsoo niet gheschiet en soude wesen/ghehijck als het nu gebeurt is: Hoe veel te meer/dat de heplige Schyftuere verhalende is/dat Salomon van Tiro ende Sidon, Schippers ende Stuypluyden gesonden worden/die seer expert ende bedreben ter Zee waren/ met de welcke men de Pabigatie van dype Jaren doe ende was? Tot wat propooste wordt de werenschap van de Zee-lieben/ende hare consten/so seer verheben/ende die so moeplycke langh-duerige reyse van dype Jaren verhaelt/soo't niet en waer om daer mede te kenne te gheben/ dat men den grooten Ocean, met de Plote van Salomon bebarende was? Daer en zijnder niet wepnich die dit aldus ghevoelen/ende hun noch laten duncken/ dat S Augustijn wepnich reden hadde/him te verwonderen/ende te verwennen met d'onepndlyckheyt der Zee Ocean, nabemael hy wi mochte bemerckt hebben/lyp de verhaelde Pabigatie van Salomon, dat het soo ondoenbaer niet en was de selve te bebaren. Waer om de wy verheyt te segghen/soo ben ick van een seer ander opinie/ende en can ny niet laten bewegghen dat d'eerste Advanen in dese nieuwe Werelt ghecomen zyn/ met een booz-ghenomen Vaert/die met opsette wille ghebaen is: Ende dat meer is/so en can ick oock niet toelaten/dat d'Ouderen in't baren soo bedreben waren/gelick als de lieden heden daeghs der Zee Ocean gebuyckende zyn: varende van waer dat het soude in ghejen wesen/ naer eenighe andere plaetse daer't hen int hooft schiet: 'twelcke sy boozengghen met een ongelooflycke boozpoet ende sekerheyt. Want van soodantighe in rekelijcke ende groote dinghen/ en vinden onder alle d'Antiquitepten gantsch gheen spooz nochte teycken. Dusantie des Sepl-steens endet Zee-Compas en hebbe onder d'Ouderen noyt ghemoet: noch en gheloope oock niet/ dat sy daer notitie af ghehadt hebben. Ende sonder de kennisse van t'Zee-Compas/ is wel ghenoech te voelen/onmogelicken te wesen/ober de Zee Ocean te moghen passeren. De gene die eenige condschap der Zee-vaert hebben/die verstaen wel wat ick segge: Want is also te dencken/dat wiesende den Zee-man midden in de Zee/weet syn Schij te wenden/waer nae toe dat hy wil. Ende so hemt Zee-Compas ontbreykende is/is te dencken/gghelijck als een die sonder ooghen met de vingher wijfende is/tghene dat nae by is/ende t'gene dat ginder verre in een geberghte staet. 'Tis een dinc om verwonderen/dat die soo heerlycke eygenschyppen des Sepl-steens by de Ouderen soo langghen tijt not de kennisse gheweest is/ende dat mense by de Modernen ofte de Jongen eerst ontdeckt heeft. Van datse d'Ouderen niet gheken hebben/verstaet men claerlijck uyt Plinio: Want al hoe wel dat hy soo curteusen Historie-schijver gheweest is/ van de natuurlijcke dinghen vertellende soo veel wonders van den Sepl-steen: niet teghenstaende/soo en verhaelt hy niet een woort van dese deucht ende cracht/die d'alder wonderbaerlijste is/van te doen recken nae't Hoorden/het Hser datter mede ghestreken is. Van ghelijcken/soo en heeft Aristoteles oock niet eens af gheroert/ noch Theophrast is, noch D.Lordes, noch Lucretius, noch eenige ander Historie-schijvers/ ofte natuurlijcke Philosophen die ick ghesien hebbe: hoe wel datse niet teghenstaende vanden Sepl-steen handzende zyn. Oock mede/soo en maechter S. Augustijn niet eens mentie af: schijvende anderzins veel ende wonderlijcke excellentien van den Sepl-steen/ in de Boecken van de Stadt Gods. Ende is booz seker/dat/al bertel men noch soo veel won

Plini. lib. 3.

cap. 6. & lib.

34. cap. 14.

Cy. lib. 7.

cap. 4.

Dioscor. lib.

5. cap. 10.

Lucretius,

lib. 6.

Aug. lib. 21.

De Civitat.

heel wonderen van desen Steen/soo blijven die altemael niet te wesen/ in comparatie van dese soo bzeemde eyghenschappe/van altoos nae 't Hoorden te wesen/ 'twelcke hoorwaer een groot mirakel der natuere is. Daer is oock noch een ander argument/ ende is/ dat tracterende ^{Plinius} van d'eerste binders der Navigatie. Ende verhalende albaer van de andere Instrumenten ende toebehoorten/en seyt niet een woort van 't Zee-Compass/noch van de Sept-steen: van sept alleelijcken / dat de kennisse der Sterren te noteren/in de Navigatie/ghesproten is/upt die van Phenicen. Daer en is gheen twijffel aen/ dan dat het ghene d'Ouderen van de kennisse der Navigatie berecghen hebben. is altemael gheweest in de Sterren te besien/ende te mercken op de ghelegenheyt der stranden/hoeken/ende verscheydenheyt der Landen. Ende soosy hen vonden 't Zeewaerts/hebbende van alle wegen 't Landt upt het ghesicht verlorren/en wisten het Schip met anders gheen bewijs op sijn cours te wenden/dan by de Sterren/Son/ende Maene. Als dit ghebrack/gelijck alst met een dupster weder ende mistgghen tijdt ghebeurt/ behelphen hen met de qualiteyt vanden Wint/ende gissinge vanden wegh diese ghedaen hadden. Eyndlijcken boeren op gissinge aen/ ghelijck als in dese Indien d'Indianen van ghelijcken groote weghen 't Zeewaerts varen/zijnde alleelijck ghestuert dooz d'ervarentheyt ende experientie van haer gissinghe. Comt seer wel op desen propoost te pas/het ghene dat ^{Plinius} schryft van die van 't Eylandt Taprobana, alsiu ^{Samatra} gheheten/beroderende der const ende wetenschay/ daer sy mede plachten te varen/schijvende op dese maniere: Die van Taprobana (sept by) en sien gheen Noort-Sterre/daerom als sy varen willen/soo holdoense dit gebreck aldus: Menen met hen seckere Doghels / van de welke sy altemets een laten blieghen. Ende om dies wille dat de Doghelen/van de natuer onderwesen zijn / altoos nae 't Landt toc trecken/soo nemen de Zee-lieden / in haer Navigatie / daer acht op/ ende wenden 't Schip nae 't blieghen van de selfde Doghele. Die twijffelt/soo dese eenighe notitie van 't Compass hadden/en souden hoorwaer de Doghelen hoor gheen wegh wijfers ghebruycken/om daer dooz 't Landt te vinden. Nu van beslypende/soo ist ghenoech met reden te verstaen/dat d'Ouderen dit secreet van den Sept-steen niet en hebben comen te weten / dewyle dat men van soo merckelijcke dinghen (als daer is 't Compass van de Zee-vaert) gantsch gheen voraenel en vint in 't Latijn/Griekch/ noch Hebræus/souden sonder twijffel eenighen naem in dese Tale hebben/ soo sy't gekent hadden/ naedemael het een dinc is van soo grooter importantien/ waer upt men d'oorfaecke sien mach: Want om de Stuylieden nu te ghebieden den ghenen die aen 't Noer staet / wat cours dat sy aen seplen sal / soo sit tense achter op't Schip/ 'twelcke is/om van daer te sien 't Compass. Ende in boozighen tijden soo satense booz op't Schip/om t'aenschouwen de differentie ende verscheydenheyt van 't Water / ende 't Landt te verkenmen/ende daer af ghebodense de cours aen te fetten / ghelijck als men't insghelijck nu oock dickwils doet / in 't in ofte upt varen van de Havens ofte gaten. Ende daerom soo worden de Stuylieden van de Grieken / Proritas ghe-naemt/om datse altoos op de Proa, dat is/ op't boozste van 't Schip saten.

cap. 4. ubi
multa de
Magnete. 5.
Plin. 7. lib.
cap. 56.

Het 17. Capitael. Van de eygenschappen ende wonderbaerlijcke deucht des Seyl-steens, om met te varen: ende hoe datse d'Ouderen niet ghekent hebben.

Vn'tgene gelept is/mach men verstaen/ dat men de Seyl-steen behoort te geven/ende oock schuldich is/de eere der Davigatie van Indien/die men soo licht / ende met soo grooten sekerheyt doende is. Want men bint hedens-daeghs veel Perjoonen/die ghebaren hebben van Lisbonnen nae Goa.ende van Sivilien na Mexico,Panama.ende in dese ander Zuyder-Zee/tot China.ende tot de Straet van Mazellanes toe/ende dit so lichtlycken/als den Bouman wyt sijn Doop nae de Stadt gaet. Wy hebben lieden gesien/die bysijten/jac achthien Keypen/ nae Indien gebaen hebben. Van anderen hebben wy gehoort/die meer als twintich maels de Zee Ocean ober ende weder gepasseert hebben/in de welke sy voorwaer gheen spoor en vinden/van die daer door geyest zyn: noch en gemoeten oock geen reysbare lieden / om den wegh te verpyschen. Want gelijck als den Wyse-Man seyt: Het Schip opent ende doorszijnt de Zee ende sijn varen/sonder van daer het door passeert/ noch in de Varen eenich spoor ofte padt na te laten: Waer met de cracht des Seyl-steens / so wort den ontdeckten wegh van de gheheele Ocean geopent/om dat den alderhoochsten Scheyper/die soodanige deucht ghemeynsaem ghemaecht heeft / dat alleenlijcken door aenstryckinge/het Vser gestadich blijvende is/met vertooninge ende treckinghe nae het Noorden/sonder op eenige plaetsen der Werelt te saelgeren. Andere moging disputeren ende d'oorzake van dit wonder ondersoeken/bevestigende so veel als haer gelyft/ en doet wy gantsch gheen hinder: want t'is my meer vernaken/ dese wonderlijcheden t'aensichten wen/ende de macht ende voorsienicheyt des oppersten Werck-mans te lobben: gherietende met aenmerckinghe sijn uytnemende werken. Comt voorwaer hier wel te pas/mer Salomon tot Godt te segghen: O Vader/wiens belept een hout geereende is/ende daer in ghebende zyt / eenen sekeren waegh/door de Zee/ende een seker gewis padt door de vreeslijcke Varen/bewijsende gelijckelijcken/dat ghysse van alles sout mogen bezijden/al waert schoon/datse sonder Schip door de Zee ryp den. Waer om dat u werken niet en zyn sonder wijsheyt/daerom so betrouwen de lieden haer leven op een cleyn hout: ende oberloopende de Zee/hebben tlijf geberghet in een Boot. Van gelijcken soo comt dat van den Psalter hier oock wel te pas/daer sy seyt: De gene die in de Scheyen t'Zeewaerts asloopen/ende op de Wateren hare werckē doen zyn de gene die Gods Want-werken ende s'ghe wonderen in den afgront ghesien hebben. Twelcke voorwaer niet van de minste wonderen Gods en zyn van dat de cracht van een so cleyn steenken de Zee ghebedende is/dwingende die onepndelijcke afgront tot sijn onderdanigheyt/ende ordonnantie t'achtervolghen. Dit self de om dat het dagelijck geschiet/ende een so gemeynen ende lichten d'inc is/ soo en wort het van de Menschen niet verwoudert/ende comt hen niet eens in de ghedachten. Ende om dat de menichten des selven so veel is/so wort het van den ontweteude in minder ghehouden: maer de ghene die t'wel insiet/wordt van de reden verbonden/ Godts Wijsheyt te ghebenedijfen/ende die van soo groote welbaet ende vrientichappe dancsegginghe te gheben/zijnde van den Hemel geresolbeert/ dat men d'Indiaensche Nactien (die soo menighe tijden verborghen gheweest hebben) ontdekken / ende dese Davigatie ghebeyucken souden / op dat soo veel Zielen tot de kennisse van Christo mochten

Sap. 5.

Sap. 14.

Psal. 106.

mochten comen / ende haer eenwighe ghesontheyt vercrighen. Van ghelijcken
 soo heeft men hem van den Hemel boozien met een ghewisse Gulde ofte Lepstman/
 booz denghenen die desen wegh bereyfen t welcke is den Lepstman van t Zee com-
 pas/ende de deucht des Sepstieens. Van wat tijt af / dat dese conste van t Varen be-
 gonst/ende in ghebyrck gheweest is, en can men niet weten/maer
 van dat het gheen oude inventie is/houde ich booz onghetwijffelt. Want besalben de
 redenen die int boozgaende Capittel gheroert zyn / soo en heb be ich noyt in de Gube-
 ren ghelesen/ onder de gene die han de Oerwercken handelende zyn / datse eenighe
 mentie van de Sepstieen maerken:wesende waerachtich/dat het principaelste instru-
 ment (van de Soume wijser die wy ghebyrcken te vraghen) is/de naelde ofte het tong-
 ken die met de Sepstieen ghestrecken is. Daer wort van Edele Auteurs geschre-
 ven/in de Histoye van Oost Indien/dat den eersten die de selve Daeri (te water) ont-
 deckten/t welcke was Valco de Gama: ghemoetten in de contreye van Mocambique
 sekere Mahometische Zeeleden / die t Compas der Zeebaert ghebyrckten / dooz
 welcker middel sy de Zee aldacr behoeren/maer van wien dat sy de selve conste ghe-
 leert hadden / en wort niet beschreven. Ende eenighe van dese Schribenten , is seer
 bevestighende/t ghene dat wy gheboelen/dat d'Ouderen gheen wetenschap van dit
 seerret ghehad hebben. Maer ich sal noch een ander wonder verhalen / dat meer is
 dan t Zee-Compas / t welcke men booz onghelooftich soude moghen houden / soo
 ment niet ghesien ende met soo clare experientie onderbonden hadde / te weten / het
 Wier dat ghestrecken en ghecracht wort / met de Sepstieen/die in syn was dom ofte
 Mine:nae t Zupden toe ghebonden wort / vercrighet de cracht van altoos / t contra-
 rie/teghent Noorden over/recht nae t Zupden te wijfen / t zy op wat plaetse dat het
 soude mogen w efen. Doch en wijst oer juist op alle contreye niet recht-strecks en sy/
 gelijc als het van gelijcke met het Noordē is:want daer syn sekere besette plaetsen en
 climaten/daer t recht-strecks (sonder varieren ofte veranderen)nae t Noorden wijst/
 ende gantsch onbeweeglyck/daer nae toe staet. Maer daer onder van daen comende/
 sy wijcket altoos een wijnich nae t Ooste ofte na t Weste/na dat men verre vershep-
 de ofte dicht op t voorijde bestec ofte Meridiael is. Dit is het gene dat de Zeeleden
 noemen Noort-oost ende Noort-westeren: Noort-oosten is/wanneer dat het hiet
 ofte waert na t Oosten/en t Noort-westerē/alst nae t Westen wijckende is. Dese de-
 climatie ofte waerkinghe der Naelde van het Compas/is seer noodich te weten:want
 al hoe wel dat het wepnich verschillende waer / souden nochtans (soo men daer in de
 Navigatie geen acht op en sloech) ander courē doen/ dan haer gissinge en meyninge
 soude wesen. My is gheseyt ghe weest vaneen eerbaren Portugeesche Stuyt-man
 dat men in de gantsche Werelt vier bestemde plaetsen heeft / daer de Naelde van het
 Compas met den Pool recht strecks/sonder varieren ofte afwijcken/ober een comt/
 ende noemdense niet haer naemen/ de welke my niet wel en ghebendenken. Een van
 dese plaetsen is de contreye van t Epland del Cuervo, by Tercera, ofte de Vlaemsche
 Eplanden/gelijck alst genoegh oirconc is: Ende passerende van daer af / op meerder
 hooghte soo Noortwaert het / ofte waert het nae t Westen: Maer loopende int
 contrarie op minder hooghte te weten/nae den Equinochal toe / soo Noortwaert het/
 ofte waert het nae t Oosten. Hoe veel/ en tot waer toe/ t selve geschiet/mach van de
 meesters van de conste verclaert wordē. Het gene dat ic hier toe segge/ is/ dat ic eens
 seer geerne soude vraghen aen de Baccalaren , die hen laten duncken dat sy t al te mael
 weten/datse my dese eygenschappe eens wilden verclaren/van dat een stracken IJers
 ghestrecken zijnde met de Sepstieen/terstont soo grooten cracht ontfanghende is/
 dat het daer dooz altoos nae de Noord-Pool toewijst: Ende dit met soodantghe
 radichheyt/dat het de climaten ende diversche ghestalcken ber Werelt wietende is/
 waer

Lib. 1. de
 Italia Illust.
 Reg. 13. Flin
 lib. 2. cap. 72
 & lib. 7. cap.
 ultimo.

Oforius de-
 rob. gest. E-
 mansu, lib 1

Dan dese de-
 climatie ofte
 waerkinghe
 de Compas-
 sen hebbe ich
 ordentlijcken
 gehandelt in
 mijn reysge-
 schiften der
 Navigatie
 van Oost-
 Indie/op wat
 plaetsen/ende
 hoe veel
 dat de selve
 zyn afwijc-
 kende op de
 gantsche
 Daer van
 Oost-Ind-
 dien.
 Van ghe-
 briken heeft
 men dese o-
 bereycomin-
 ge by de Ca-
 bo bona Es-
 peranca aca

den hoeck de
Iafagulbas,
dat is/ van
de Aaelden
ofte compas-
sen/ om de
selbe oor-
sake alsoo ghe-
naemt.

maer dat het hem recht streecks ende vast toonen sal/ ende op wat plaatsen dat het hem sal inclineren/ende nae d' een ofte d' ander zijde toe wijcken of barieren/ soo datter geen Philosoph noch Cosinographist en is/ die daer een uytcomste van weet te geben. Ende soo wy van dese dingen (die wy dagelijck doorzoogen hebben) d' oorsaken niet en kunnen vinden/ende soude ons/ sonder twijffel/ een dinn hart om gelooven wesen/ soo wy t' soo oogghenschijslyck niet en saghen. Wie en soude niet bekennen/ wat een onwetensheyt ende raerheyt dat het is/ ons selven Rechters te maken om de Goddelijcke ende opperste dinghen onse redenen te willen onderwerpen. 'T is beter/ ghelijck als Gregorius Theologus seyt/ dat men de redenen 'tgeloof onderdaen maect/ want niemant en can hem noch in syn eyghen huyss ghendoech verstaen. Hier van is nu ghenoech gebitsoureert / ende laet ons weder keeren op onse propoost/ besluytende dat d' Ouderen d' usantie van t' Zee-Compass niet verkreagen en hebben: Waer upt men ghenoech verstaen mach/ onmogghelijcken te wesen/ de Pavigatie van d' ander Werelt/ hier nae toe/ door den Ocean te moghen doen te weten/ met opsette wille om herwaerts te comen.

Het 18. Capittel. VVaer in gheantwoort werdt, den ghenen die ghevoelende zijn, dat men in voortighen tijden de Zee Oceanus bevaren heeft, ghelijck als heden daeghs.

De Daert
van Goa af/
na d' Eplan-
dan van Ma-
luco toe/
duert altoos
drie Jaren/
hoe wel dat
te behoude
de huyfent
nijen niet en
is/ om dies-
wike datse
door geheel
Oost-Indien/
mee ten baren
met con-
sancien ofte
pafagien van
winden/ die
op sekeren
en de besien-
den van
t' Aar was-
pen/ ghelijck
als ik t' sel-
be onderbou-
den hebbe/ waerom des Arijours op mie/ de waerheyt best ghelijck is. * Ionas, 1.

Et ghene int contrarie/ van dat voorszeyt is/ ghealle-geert wort van dat de Dote van Salomon drie jaren op de Keyse was/ en is niet aen ghelegghen: Want de Schrytuere en bebesticht niet/ datse drie Jaren in de Keyse ombdachten/ dan dat mensche eens in drie Jaren dede. Ende alwaert schoon datse drie jaren duerde/ so mocht het wel wesen/ende heeft soek met de waerheyt beter ghelijckenisse/ dat varende de selfe Dote nae Oost-Indien toe/ datse hier ende daer onderwegghen in verschepden Havens ende contrepren op hielden/ om de selve Landen ondersoeken ende te verkenen/ ghelijck als men heden daeghs de geheele Zuyder Zee (by naest van Chile af tot nieu Spagmen toe/ beharende is. Dese usantie van varen/ al hoe wel t' selve sekerder is/ om dat men altoos lanc t' land heen loopt/ is niet tegenstaende seer moepelijc en verlancaem/ door den grooten ombweg die sy niet willen doen moeten/ om de streckinge der Custen te volghen/ als dook om datse in verschepden Havens vertoebende zijn. Ich en binde booz/ waer onder d' Ouders niet/ datse haer diep t' Zee waerts in hebben begeven/ noch en dencke dook niet/ datse hare Waerden op een ander maniere ghedaen hebben/ dan ghelijck als mensche yeden daeghs in de Middelanische Zee boende is. Waer door hun gheleerde lieden moedere n te ghelooven/ dat men in voorzighen tijden noyt sonder rieden gebaren heeft/ ghelijck als de altoos gene die lange t' land heen liepen. Ende schijnt dook/ dat het de H. Schrytuere alsoo te verstaen geeft/ in de verhalinge van de vermaerde Pavigatie des Propheets * Ionas, daer sy seyt/ dat zijnde de Schip-Lieden ghedwonghen door t' Onweder/ nae t' Land toeroepden.

Het 19. Capittel. Hoe dat men vermoeden mach, dat d'eerste be-
woonders van Indien, aldaer ghecomen zijn, verstecken wescnde met on weder en-
de reghens haren wille.

Bewesen hebbende / dat het gheen schijnfel en gheeft/
te denken dat d'eerste Inwoonders van Indien aldaer gecomen zijn/
met opsette wille in booznemen/om daer te haren/maer can wel wesen/
dat soo sner te Water ghecomen zijn / mach gheschiet wesen by ghebal/
ofte dat sner door diwanck van on weder verstecken zijn geweest: welcke/
al hoe wel dat d'onep. nlijckheyt der Zee Ocean noch so groot waer/ gheen ongeloof-
lijck dinck en is: Want het alsoo ghebeurt is/ in d'ontdeckinghe van onsen tijden/ soo
wanneer dat den Zeeman/ wiens naem ons noch onbekent is/ op dat men soo groo-
sake/ anders niemant/ van alleen de boozhenicheyt Godts toe en schijbe/ door een o-
ber grootte storm ende on weder verstecken zijnde/ kennisse van de nieuwwe Werelt ge-
creghen heeft/ latende booz betalinghe/ van de goede Herberghe ende tractement/ aen
Christoffel Colon, de nootrie van een soo grooten saecke. Alsoo macht oock ghebeurt
zijn/ in boozigen tijden/ dat eenighe lieden van Europa ofte Africa, verstecken ende ghe-
drieben wescnde/ door de verbolghentheyt des onweders/ gheworpen zijn/ aen onbe-
kende Landen/ otter de Zee Ocean. Wie en ist niet bekent/ dat veel/ ende t' meestendeel
der landen/ die men in dese nieuwe werelt ontdeckt heeft/ geweest is / op dese maniere:
Soo dat men d'ontdeckinghe meer mach toeschrijven de cracht ende t' geweld des on-
weders / dan t' vernuft der menschen van diese ontdeckt hebben. Ende op dat men
niet en dencke / dat alleenlijcken dusdanighe Daerden gheschiet zijn by onsen tijden/
door de grootte der Schepen/ ende doeck noedicheyt van onse lieden / soo mach men
hem in dit cas t' selve ghenoech laten ontseghen / soo men lesen wil/ het ghene dat
van Plinio verhaelt werdt/ gheschiet te wesen by veel van d' Ouderen/ ende schijft sy
dese maniere / als Caius Caesar, de Soon van Augusto, t' ghebiet hadde in de Zee van
Arabien. wort van hem vertelt/ ghesien ende ghekent te hebben / seker teykenen van
Spaensche Schepen/ die aldaer met on weder verloren waren/ ende seyt daer na noch
meer aldus: Nepos verhaelt van den Onnooy ofte Daert van by Noozden om / hoe
datter ghepacht worden aen Quintum Metellum Celerem, een ruytghesel int Con-
sulaerschap van Caio Afranio, (wescnde den self den Metellus Proconsul in Brancryck)
sommighe Indianen/ ghesonden zijnde tot een present/ door den Coninck van Swe-
den/ welcke Indianen / Varende ypt Indien om haer traffycke te doen / zijn door
diwanck des onweders ende tempeest / ghejaecht ende ghedrieben gheweest tot by
Duytslant toe. Voorwaer/ soo dit van Plinio waerachtich is/ so en baren heden daegs
de Portugalovers niet meer van daer in de boozsepe twee Schipbreuckingen ghe-
baren is gheweest / d'eere van Spagnien af tot het Noode-Mey/ toe/ ende d'ander
van ypt Oost-Indien tot Duytslandt toe. In een ander Boeck wort van den selven
Kurfur verhaelt dat een Dienaer van Annio Plocanio (den welcken de Colten van t'
Noode-Mey/ ghepacht hadde/ varende nae Arabien toe / worden overballeen van soo
crachtighe Noode-buven/ dat se/ loopende booz by t' Lant van Carmanien) in dijsthen
daghen tijts quamen tot Hippuris toe/ een Haven gheleghen in Eplandt Taprobana,
hedens daeghs Samarra gheheeten. Vertellen van ghelijcken/ dat een Schip van Car-
thago ypt de Zee van Mauritanien (dat is de Middelandtsche Zee) met Brisas (dat zijn
winden van ypt den Noozden) verstecken / ende met ghewelt ghejaecht worde tot int
ghesichte

*Plin lib. 2.
cap. 69.*

*Plin lib. 6.
cap. 22.*

ghesichte der nieuwe Werelt / ofte Spagns-Indien. Ten is gheen nieu dinck hoog-
 de ghene die eenighe erbaretheit der Zee hebben / van datter altemets geduerighe
 toymenten ende tempeesten opstecken / sonder eens van haer verbolghentheyt op te
 houden. 'T is my selfs ghebeurt / (naer Indien varende) dat wy t eerste Landt / dat
 van de Spagniaerts bewoont is / quamen te sien / nae dat wy maer vijftien daghen
 van Canaria af ghescheyden waren : Ende soude sonder twyffel noch coeter reyse ge-
 vallen hebben / soo wy alle de zeplen hadden moghen voeren / nae dat de Winden Bras
 wel opbliesen : Also dat het my een seker dinck schijnt te wesen / datter in voozle-
 den tijden lieden in Indien ghecomen zijn / dooz dwauck ende ghewelt van weder en-
 de wint / sonder sulcx opt in den sin ghezadt te hebben. Men heest in Peru een groote
 gheueghenisse van ettelijcke Keusen / die in de selve contreye ghecomen soude wesen /
 welcker ghebeente men noch heden / daeghs vertoonende is / by Manta , ende Puerto
 Viejo , ofte d'oude Haven / van een waenschapen grootte : Ende nae proportie des
 selven / soo moesten de lieden meer dan driemaels grooter gheweest hebben / als d'In-
 dianen teghenwoordich zijn. Sp segghen / dat de selve Keusen van ober Zee comen-
 de / Doerloogh boerden teghens die van t Landt ende dase prachtighe ende heerlijcke
 ghestichten ghetimneert souden hebben / waer van sp heden / daeghs noch een steenen
 Put wysende zijn / van een schoon ende seer costelijck ghebou. Segghen daer noch
 meer by / dat om d'ef wille dat de selve lieden schandelijcke sonden / namelijk die van
 teghens de natuere doende waren / sp daerom niet byer / dat van den Hemel quam /
 verbrandt ende vernielt worden. Inghelijck soo vertellen d'Indianen van Yca ende
 Arica , datse in voozleden tijden plachten te varen nae sommighe Eplanden / West-
 waert aen ghelegen / seer verre van daer verscheyden / doende de selve Navigatie niet
 opgheblasen Zee-Wolfs vellen. In somma / datter gheen tepcken en ghebreken
 van dat de Zupder Zee bevaren gheweest is / alcer daer de Spagniaerden op gheco-
 men zijn : Waer upt men soude moghen vernemen / dat de nieuwe Werelt begonst
 is bewoont te worden / van de Lieden / die dooz t Onweder ende tempeeste van de
 Hoopde Winden aldaer aen-gheworpen zijn / ghelijck als men t selfde epatlijcken / in
 onsen tijden heeft comen te ontdecken. Ende is een wonder dinck t aenmercken /
 dat de natuerlijcke dinghen / ende wichtighe saecken / den meesten tijdt ghebonden ge-
 weest zijn / by ghebal / ende sonder dat men daer op verdacht geweest is : Ende niet
 dooz eenich vernuft ofte neersicheyt der mensche. Het meestendeel van de nuwaerste
 Crupderen / Gesteenten / Planten / Metalen / Perrien / t' Gout / de Sepsteen / t' Ambar,
 den Diamant / ende meer ander dierghelijcke dinghen / als oock hare epgheenschappen
 ende profijten / heeft men voozwaer meer comen te kennen / dooz onverbachte ghe-
 schiedenissen / van dooz eenighe wetenschap ofte Menschen bonden / op dat men daer
 dooz soude comen te sien / dat d'eere ende prijs van soodanighe wonderen / alleentijck /
 de voozsienicheydt des Scheypers / ende niet het vernuft der Menschen / toe comt.
 Want het ghene dat / nae onser meyminghe / gheschiedende is / by ghevalle / t selve is al-
 soo van Godt niet seer geeder voozdacht verzojncert.

Het 20. Capittel. Dat het niet teghenstaende meer gelijckenisse van goede reden heeft, te dencken, dat d'eerste be woonders van Indien over Landt ghecomen zijn.

NDan / besluytende niet te segghen / dat het wel te pzoberen waer te dencken / dat d'eerste lieden in Indien gh:comen zijn / dooz Schipbreuckinghe ende tempeeste der Zee : Maer alhier comt my eens warichept te voozen / die my veel te doen gheeft / te weten / dat in gheballe het al schoon alsoo ware / dat de lieden / in so vzeemde ende verschepden Lande / te Water ghecomen souben moghen wesen / ende dat van de selve voortghesproten / ende vernieulichvuldicht zijn / de Natien die wy sien. Wat sulien wy dan segghen van de Beesten ende Ghedierten die de nieuwe Werelt vooztvzengt / die seer veel en groot zijn / want e i weet niet hoe wy de ter sich rep ende over Zee nae Indien toe sulien vzenghen. De reden die ons verbiat te segghen / dat de Menschen van Indien eerst van Europa ofte Asia ghecomen zijn / is / om de heylige Schryft niet te contrarieren / de welke beoupedeycken leerende is / dat alle Menschen van Adam hare afsonste hebben / waerom wy d' Indianen anders gheen oorspronck geben moghen. Ende dewyle ons de heylig je Schryft oock segg jende is / dat alle d: Beesten ende Ghedierten des Aertbodems verzaen zijn / uptgenomen de ghene die gereferbeert ende bewaert worden tot restauratie van haer progenie in de Arche van Noe / soo ist oock een nootwendige sake / de pzoecreatie ofte voortteelinghe van alle de voozsejde Ghedierten te reduceren tot de gene die upt d' Arche ghecomen zijn / op den gheberzghte van Aarar / al waer s' s' staende bleef : Ja v zegghen dat het ons noodich is / eenen wegh te soecken / soo wel vooz de Menschen / als oock vooz de Beesten / dooz de welke men van de oude in de nieu we Werelt ghepasseert is. Tracterende S. Augustijn van dese questie / hoe dat men in sommighe Eplanden vintende is / Wiltien / Epgren / ende andere wilde vzeede Beesten / die den Menschen gantsch niet nuttich en zijn. Wat van de Olpphanten / Peerden / Ossen / Honden / ende andere Ghedierten / daer hen de Menschen niet dienen / en vint men gheenen uptwegh van / te dencken die vooz subthshepd der Menschen / met Schepen over Zee ghevoert te wesen : ghelijck als wy hedens dazghs sien / dat men de self de van Orienten nae Europa, ende van Europa nae Peru toe / met sulcke langhduerighe reysen vzenghende is. Maer van de Ghedierten die nieuwers toe nut / dan heel eer seer schadelijcken zijn / ghelijck als daer zijn Wolven / ende anderen / in wat maniere dat die op d' Eplanden hebben moghen comen / waer zijnde / ghelijck alst in effect is / dat de Diluvie het gheheele Aertrijck bedeckt heeft / decht den voozschreben heyligen ende gheleerden / Maar hem van dese warichept te vbyziden / niet het seggen / dat alsulcke Beesten / alswen nende / op d' Eplanden gepasseert moeten wesen / ofte dat ser pemant met luste van te Jagen gebrocht heeft : Oste is gheweest een schickinghe Godts / dat se van't Aertrijck vooztgecomen zijn / in sulcker voeghen ghelijck als Godt in de eerste Scheyppinghe sepde : r Aertrijck vzenghen leven de Zielen voozt / elck in sijn generatie / Paerden / vierhoetige Ghedierten ende wilde Beesten van't belot / een yder nae sijn aert. Maer voozwaer / soo wy dese ontbindinghe tot onsen pzoopoost willen voegen / soo salons dese sake noch meer verwaert blijven : Want beginnen de van dat hy laet se sepdt / soo en comt het niet de schickinghe der natuere / noch niet d' ordormantie der Regeeringhe / die Godt ghestelt heeft / niet over een. Want wat volmaecte Ghedierten zijnder

Gm. f. 7.

August. lib.
16. de Civit.
lat. cap. 7.

Gm. f. 1.

Genes. 7.

(ghelijck als Leeuwen/Tygrren/Wolven/die haer procreant van der Herben nemen/sonder generatie? Op sulcken maniere werden gheprocreert/Boyschen/Katten / ende andere diergelijcke onvolmaechte Dieren. Maer tot wat propooste soude de Schriftuere soo beduydelijck segghen / ghy sult nemen van alle Ghedierten ende Voghelen des Hemels te leven paren Manneken ende Wyfken / op dat hare generatie op der Herben bewaert ende behouden werde/soo de Werelt soodanighe Ghedierten nae de Sundtvlot voortghebrachte soude hebben / met een nieuwe maniere van generatie/sonder toedoen van Manneken ende Wyfken? Evenwel soo blyfster dan noch een ander questie: Want soo alsulcke Ghedierten nae dese opinie van der Herden voortcomen/waerom en hestmense dan in alle de Landen ende Eplanden niet / dewijle dat men de schickinghe der Nature van't vermenichvuldighen/ niet en wil agtsien/ dan alleenlijck de milichheit des Scheppers? Dat men daer sommighe van soodanighe Ghedierten ghevoert heeft / met intentie van Jacht te hebben / is een ander andt-wooydt/ende soude dat niet booyt onghehooslijck/dewijle wy wysent maels sien / dat de Princen ende groote Heeren/plachten alleenlijcken van groot heyt/in Kruwen te hebben/Leuwen/Bezen/ ende andere wyede Beesten / namelijcken alsincuse van v're Landen ghebrachte hadde. Maer dat men't self de sal ghelooven van de Wolven/Dossen/ende andere soodanighe onnutte verachte Beesten / die niets goets en hebben/dan alleenlijck t'Wete te beschadighen / segghende datmense booyt Jacht ober Zee ghebracht soude hebben / is sekerlijck een onghefelicke reden. Wie sal hem laten booystaen/dat men niet een soo onepndlijcken Vaert/lieden ghevonden heeft/die haer vynichden/ende neersichheit deden/om in Peru Dossen te voeren / namelijcken van de ghene die men Agas noemt / welke een van de wylste ende stinckenste generatie is/die ick opt ghesien hebbe? Wie sal segghen/dat men daer Leuwen ende Tygrren ghebracht heeft? 'Tis ghenoech/ende noch meer als te veel/dat de lieden hebben moghen behouden ober comen met het lijf te bergghen in een soo moeylijcken ende langhduerighe reyse/zijnde niet onweder versieken/als gheeyt is. Hoe veel te meer hen te bemoeven met Dossen ende Wolven ober te voeren / ende die op de Zee t'onderhouwen? 'Tis booywaer een spottelijck dinc/sulx alleen te denken. Ende soo dese Ghedierten te Water ghecomen zijn soo resteerter alleenlijck te vermoeden/die als wemmenende ghepasseert te wesen. Dat dit moghelijck om doen is/ghelijck als aen sommighe Eplanden/die vanden anderen/ofte van't vaste Landt weplich verscheppen ligghen/en moghen wy niet ontkennen/door de sekerre erbarentep/ (die wy hier van hebben) dat by wijlen dese Ghedierten / booy eenighe wichtighe nootwendicheit ghepost zijnde/ gheheeledaghen ende nachten ober swemmen/ende int eynde al swemmenende het lijf bergghen: Maer dit is te verstaen in kleyne Golfen ofte Enghten. Want onsen Ocean soude sijnen spot niet soodanighe swemmers houden / naedemael dat noch de Voghelen van grooter blacht/de vleyghelen begheben / om soo grooten afgrondt te passeren. Men hindt wel Voeghelen die ober de hondert Wyljen vliegghen / ghelijck wy ghesien hebben / varende bittersehe reysen: Maer van de gheheele Zee Ocean ober te vliegghen / is onmoghelijck / ofte ten minsten seer swaerlijck om doen. Ende dewijle dat dit aldus is / waer sullen wy eenen open wegh vinden / om de wyede Beesten ende Voghelen in Indien te passeren / ende in wat hoeghen datse van d'een Werelt in d'ander ghecomen zijn? Dit booysepe distours gheeft wy een groot naedencken ende vermoeden / dat de nieuwe Werelt (die wy Indien noemen) niet soogantschelijcken van d'ander Werelt verscheppen noch afghedept is. Ende om mijn opinie te segghen / soo hebbe ick my al ober langhe laten booystaen/dat het eene Landt met het ander / op eenige plaetsen

plaetsen aen den anderen / ofte ten minsten / met weynich herschils by een comen moet : hoe wel dat men ten minsten tot noch toe gheen sekerheyt van t' contrarie en heeft : Want nae den Polus Arcticus, die men van t' Noorden hiet en is alle de lenghte van t' Landt noch niet ontdeekt noch bekent. Ende daer zijnder veel die bevestigghen / het Landt van Florida een groot stuck we egghs Noorden aen te strecken / t'welcke sy segghen by de Schiltische Zee ofte de Zee van Quitslant up te comen. Andere voegghen daer by datter Schepen gheweest zyn die daer int voorsz by varen / relatzerden / ghesien te hebben dat het Landt van Terre neuf, (dat is Nova Francia) streckende was tot by naest d'wytterste eynde van Europa. Nu van gelijcken by de Cabo de Mendocino, aen de Zuyder Zee / soo en weet men doch niet tot hoe verre dat hem het Landt albaer streckende is / van datse al te mael segghen / een onepudlijck dinc te wesen / het ghene dat het opwaerts aen streckt. Heerende tot d'ander Zuyder-Pool / soo en isser niemant die weet te segghen / waer dat het Landt / ghelegghen aen d'ander zijde van de Straet ofte Enghte van Magallanes, voelopende is. Eenighe van t' Schip des Wilschops van Placencien, t'welck voorsz by de Straet opwaerts aenleyp / vertelden altoos Landt ghesien te hebben. Tselve woxt doch berclaert van den Piuot Hernando Lamerio, die dooz Onweder twee ofte drie graden boven de Straet ghedreven was. Alsoo dat men gheen reden en vint / die int contrarie strijdende zyn / nochte erbaenthepde die t' wederlept. Wijn gissinghe ofte opinie is / dat alle t' Landt aen den anderen vast is / ende dat het op eenighe plaetsen vereenicht / ofte ten minsten dicht by een ghelegghen is. Soo dit waer is / ghelijck als het nu in effect schijnt te wesen / soo heeft de twijffelachtige questie (ofe wy geproponeert hebben / van hoe dat d'eerste bewoonders nae Indien ghecomen zyn) een lichte antwoort : Want men sal seggen / datse ghepasseert zyn / niet soo seer te Water varende / als reysende te Lande / boende desen wegh sonder eenighe voorszachtjepdt / veranderen de alleughstengs / Gewesten ende Landen / waer van eenighe van die gheboonden waren / behoonden / soeckende andere nieuwe soudeyen voorsz aen / ende zyn alsoo by lauckjepdt van tijden / over alle de Landen van Indien verspreydt ende vermenichvuldicht / tot soo veelderley Natien / Volckeren ende Talen.

Het 21. Capittel. Op wat maniere dat de Beesten ende t' Vee, nae de Landen van Indien ghepasseert zyn.

HEt is voorsz't voorszeyde goetduncken / een groot behulp / de tepcken die men besegghent / willende met curieuseyt de maniere van de habitacie der Indianen examineren : want op wat plaetsen dat men Eylanden heeft seer herschepden van t' vaste Landt / ghelijck als daer is La Bermuda) vint men ganschelijcken woest / ende sonder Volck te wesen. De reden daer van is / dat d' Ouderen in voorszeden tijden anders niet en boeren / dan nae Oeberen ofte stranden die nae by laghen / ende by nae altoos dicht int ghesicht van by t' Landt heen. Tot dit woxt noch gheallegeert / dat men op gheenighe plaetsen van Indien / groote Schepen (ghelijck als men behoevende is om groote Golfen ofte Wateren over te varen) ghehouden heeft. Tghene dat men daer vint / zyn Ballas, Piraguas, ofte Canaas, de welke al te samen minder zyn als sinack-seplen : Ende dusdanighe Schepen waren d' Indianen alleenlijcken gebruyckende / niet de welke sy hun t' Zee waert in niet begeven mochten / sonder kenlijcke ende ghewisse verijckel van te sneuvelen. Ende al waert schoen datse volmaecte Schepen ghehadt hadden / om t' Zee waerts in te moghen varen / soo en wisten sy doch evenwel van t' Compas Astrolabio, noch van t' Quadrant niet. Ende soo sy acht ofte tijen daghen gheweest waren sonder Lan-

der Landt te sien / wast hen onmoghelijcken niet te verdwalen / ende yet te weten / waer datse waren. Op sien Eplanden die met overbloet van Indianen bewoont / ende met haerder Navigatie seer ghemeenfaem zijn / maer het waren van die ick segge die d' Indianen met de Canoas ofte Piraguas, ende sonder Compas bevaren mochten. Wanneer d' Indianen van Tumbé, d' eerste reyse onse Spagniaerden (die nae Peru boeren) in't ghesicht cregghen / ende de grootte van de uyghelike strecke zepen ende Schepen oberfaghen / bleven verwondert / sonder opt te connen begripen / dat het Schepen waren / om dat sye op sulcken maniere / ende soo groot nopt ghesien en hadden / lieten hen vooztaen / dat het rotsen ende clippen (die uyt de Zee opstaken) moesten wesen: Ende siende datse voortginghen sonder te sincken / bleven een lange wijl staen sien / ghelijck als de ghene die uyt haer selben ende gantich verlust waren / tot der tijt toe / datse nae by comende / vermerckende waren / ghebaerde Mans te wesen / die op de Schepen ginghen / gheloofden dat het eenighe Goden / ofte lieden die uyt den Hemel quamen moesten wesen. Maer uyt men ghenoech verstaen ran / hoe bzeemde dinghen dat het vooz d' Indianen was / groote Schepen te ghebruycken / sae eenighe notitie daer van te hebben. Daer is noch een ander dinc / die dese voozpde opinie grootelijcken versterckt / ende is / dat men de Ghedierten (die wy gheseyt hebben / niet gheloclijck te wesen / van Menschen nae Indien gescheept te zijn) vindende is op de contrepn van t' vaste Landt / ende op d' Eplanden die vier dach reysens van t' vaste Landt verschypden ligghen / en heest mensche niet. Ick hebbe neersicheyt ghedaen om t' selve t' ondersoeken / my laten dunckende / een sake te wesen van grooter substantie / om my te resolberen in d' opinie die ick gheseyt hebbe / van dat het Landt van Indien / ende dat van Europa, Asia ende Africa ghemeenichap met den anderen heest / ofte comt ten minsten op eenighe plaetsen / erghens dicht by den anderen. Men heest in America ende Peru veel wreedde Beesten / ghelijck als daer zijn Leeuwen / hoe wel datse niet en zijn te berghelijcken in de grootte ende wreedtheydt / noch inde selfde couleur / met die bermacde Leeuwen van Africa. Daer zijn veel ende seer wreedde Cypreen / hoe wel datse gemepulijck meer met d' Indianen zijn / als met de Spagniaerden. Men heest t' roock Beeyen / eben / wel niet seer veel. Wilde Derckens zynder insghelijck / maer Wosshen ontalijcke veel. Soo wy eenich van alle dese soorten van Beesten wi den soecken in de Eplanden van Cuba, Española, Iamaica, Margarita, ofte in La Dominica, en sullender niet een vinden. Hier uyt comt het / dat de voozschreben Eplanden (hoe groo ende buychbare die oock zijn) inwoozighen tijden (alster de Spagniaerden eerst op quamen) gantich geen tanne noch proffijtelijcke Beesten en hadden / hebbende hebens / daeghs outalijcke hoopen van Deerden / Ossen / Koeppen / Derckens ende Honden / ende zynder in soo groote menichte / dat het Dee van de Koeppen ende Ossen / al t' hants gheen seckerere eygenaers en heest / om datse soo seer bermenichvuldicht zijn / ende de ghene diese eerst op t' velt ofte gheberghete can krijghen ende dooden / isser d' eygenaer. Welcke van de Inwoonders der voozsepher Eplanden ghebaen wort / om met de hupden haer proffijt ende handel te doen / latende t' vleesch daer heen ligghen als onnut. De Honden zijn in sulcker menichte vermeerderd / datse met groote hoopen int wilt loopen als Wolven / doende groote schade ondert t' Dee / het welcke een groote plaegh vooz die Eplanden is. Ende dese Eplanden en zijn niet alleenlijck sonder wijde ende wreedde Beesten / maer oock ghebrueckelijcken van t' meesten deel der bliegghende Voghelen: Wapegapen zynder veel / ende zijn van een groot vlucht / hieghen met scharen ofte hoopen by den anderen. Men heest oock ander Voghelen / Maer weprich als gheseydt is. Van Patrijfen ende ghedenckts my niet daer ghesien te hebben / Noch en weet niet datser zijn / Ghelijck als in

als in Peru, ende noch veel min van de Beest en die men in Peru, Guanacos, ende Vicunas hier/welcke zijn geijde als wilde Geptē seer lichtbeerdich/ in welckers magē de Bezars-
steenen ghebonden wozden/die sommige in weerden houden/ zijnde somtijts grooter
als een Hennen Ep. Indiaer seche Schapen/de welcke (behalven de Wol en t' vleesch
daer hen d' Indianen van cleeden ende mede onderhouden) van geijcken dienen om
alle goederen te dragen als Mupl- ezels/ laden de de halve last van een Mupl/ ende doe
haer Meesters wepnich onkosten/want en hebben noch Hoef-ijfers noch Albarden,
(dat zijn Spaensche/ van strop genaecht Ezels-salen) noch eenighe andere inspan-
sels van doen/noch Haber om t' eten alle twelcke haer de natuere om niet ghegeven
heeft/ willende hier in d' arme Indianen te baet comen. Van alle dese soorten van
Beesten/ ende noch veel ander meer / die wy op sijn plaets sullen verhalen/ heeft het
vaste Land van Indien/groote menichte/zijnde d' Eplanden van alle t' selfe gebrue-
k. lyck uytgesondert de gene die daer de Spagnlaerts op gebacht hebben. 'Tis wel
waer dat een van onse Broeders in sommighe Eplanden / Epgzen ghesen hebben/
naer dat hy ons vertelde we ende in een Pelgrimage van een moeyliche Schip-
bruckinge. Maer ghebruecht wesende hoe verre dat de selve Eplanden van t' vaste
Landt laghen / ende van outrent siben ofte acht mylen ten upersten / welke spatie
van water/sonder twijffel van de Epgzen over-geswommen moet wesen. Dooz dese
ende andre dierghelijcke teckenēn mach men bemercken / dat d' Indianen (om dit
Landt te bewoonen) meer ghepasseert zijn over Landt/dan te water: Ende soo se ee-
nighe Navigatie ghedaen hebben/ en is niets te groot noch moeylich geweest/want
in effect soo moet hem den gantschen Aerdbodem met den zanden vereenigen / ofte
ten minsten op eenighe contrepen seer dicht by een comen.

Het 22. Capittel. Hoe dat t' Indiaensche gheslachte niet gepasseert
en is, over het Eylant van *Atlantida*, ghelijck als sommighe meynen.

DAER en gebreect dock geen/ de welcke t'goetduncken
van Plato (dat dooren verhaelt is) volghen/ seggende dat de lieden ghe-
trocken souden wesen upt Europa ofte Africa, naer dat vermaerde / wgt-
beroemde ende betoebende Eplandt *Atlantida*, passerende van daer / nae
andere ende andere Eplanden tot dat sy gecomen zijn aen t' vaste Landt
van Indien/om dat de Cricias van Plato in sijn Timeo, van alle t' selve mentie makende
is. Ende dewijle dat het Eplandt van *Atlantida* so groot/sae meerder was/ als gheheel
Asia ende Africa te samen/nae Platonis geboelen/so moest daer wilkens upt volgen/dat
het de gheele Oceaensche Zee van *Atlantida*, bedecken moeste/streckende tot bynaest
d' Eplanden der riensde Werelt. Ende daer wozt noch meer van den selven Plato hy
gesept/van dat het seif de sijn Eplandt *Atlantida* met een schickelijcke Diluvie t' onder-
gaen soude wesen/hebbende daerom de selve Zee onbaerbaer ghelaten / dooz de heel-
heyt der broochten/Sanden/Rudtsen/ende ander buylicheden / twelcke hy also sepde
te wesen in sijnen tijdt maer dat daer na (met der tijdt) d' overblijvende vernielingen
des selven verbrorcken Eplands/besette plaetsen ende vastigheyt genomen hebbende
de/plaets gaben om te moghen baren. Dit selve wozt ghehandelt ende ghedisputeert
upt goeder ernst/ende met een puer van vernustighe ende verstandighe Lieden/ zijnde
de dinghen/soo men daer eenichsins op letten wil/om mede te spotten/hebbende meer
ghelijckenisse van Sprucken ofte Ovidius Fabulen / dan van een Historie ofte Phi-
losophye weerdich om vertellen. Het meesten deel der uplegghers / ende beduyders
van Plato,

van Plato, bevestighen een waerachtige Historie te wesen/ alle het gene dat Cricias afdaer van soo veel vromdschepts/ ende den oorzprouk des Eplandts Atlantida vertellende is/ als oock van sijn groote boozspoet ende oozloghen/ die/ die van Europa ende Atlantida teghens den anderen ghehad hebben/ ende alle t'ander meer/ laten hen noch meer betwegghen/ om 't selve booz een waerachtige Historie te houden/ booz de woorden van Cricias, die van Plato gestelt worden/ alwaer hy in sijn Timeo seggende is/ dat de redenen die hy tracteren wil/ sijn van vyeende dinghen/ doch t'eenmael waerachtich. Ander Discipiden van Plato considererende de selve vertellinge meer schijnfel te hebben van een fabel/ dan van waerachtige gheschiednisse/ segghen dat men alle 't selve booz allegorien verstaen moet/ ende dat het haren Goddelijcken Philosoph also ghesocht heeft te doen. Van dese meyninge sijn gheweest/ Proclus, Porphirius als oock Origenes, de welcke tot Platonem soo gheneghen waren/ dat sy sijn schriften in sulcken woerden hielden/ ghelijck oft het de Boecken Moylis, ofte van Eldras gheweest hadden: In sulcker boegen/ dat soo waer dat de woorden van Plato met de waerheyt niet wel over een en comen/ segghen terfont/ dat men 't selve met een allegonische sin verstaen moet/ ende dat het oock niet minder en mach wesen. Ick/ om de waerheyt te segghen/ en houde Platonem in soo grooten eerwaerdigheyt niet/ al noemense hem noch eens soo veel Goddelijck. Doch ten is my oock niet seer hardt te ghelooven/ dat hy alle de selve fabel van t' Eplandt Atlantida vertelt soude hebben booz een waerachtige Historie: zijnde noch evenwel/ daer en boven een seer sijne fabel gheweest/ namelijkken daer hy verhaelt/ dat van Cricias geleert te hebben/ hebbende 't selve Liedt van Atlantida (als hy een Jongen was) onder ander Liedden ghesongen. Het mach wesen soo't wil/ ende Plato mocht booz een Historie ofte Allegorie gheschreuen hebben/ het ghene dat booz my stercht te verstaen is/ is dat men alle het gene hy van t' selve Eplant handellende is/ beginnende in de t'samen-syekinghe van Timeo, ende vervolgens in de Dialogus Cricias, booz gheen waerheyt naer segghen mach/ van tegens Jongers ende oude Wijzen. Wie en soudet booz gheen fabel houden/ te segghen/ dat Neptunus op Clito verliest zijnde/ van haer generereerde vijf maels Tweelinghen van eender bracht/ ende dat hy van eenen Heubel dype ronde upt der Zee/ ende twee van der Merden op trock/ zijnde/ soo ghelijck ende essen/ dat se schenen ghebract te wesen? Wat sullen wy seggen van dien Tempel van dypsent treden lanck/ ende vijf hondert breet/ welcker mueren van buyten gantsch met Silber/ ende alle t'bovenste met Gout bedeckt was/ zijnde van binnen altemael oertwelft van ghewrocht Woiren-been/ ende ondertussen booztoghen van Gout/ Silber/ Perlen? Ende in t'eynde/ van de duchtige reden daer hy t' in den Timeo met beslupt/ seyt hy aldus: Ende op enen dach ende nacht (valende een groote Diluvie ofte Plaf regen) sijn alle onse Soldaten by hoopen van der Merden verstonnen/ ende t'Eplant Atlantida is in gelycker manieren t'onder-gegaen/ ende in de Zee verdwinen/ is in der waerheyt soo wel getrest/ 't selve altemael so haestelijcken te verdwinnen: Want wesende een Eplandt soo groot als geheel Asia ende Africa te samen/ ghemaeckt dooz de Conste van Nigromantie, wast goet dat het alsoo verdrween ende te niet ginck/ ende is seer goet/ dat hy seyt/ dat men d'oberblijfels ende teprkenen van dit soo grooten Eplandt/ onder t'Water noch sien mach/ ende dat de ghene die t'souden moghen comen te sien/ (twelcke sijn de gene die de Zee gebuyghen) en moghen daer niet dooz baren. Ende boeghter dan noch aerdich by/ dat daerom tot den huydighen dach toe/ de selve Zee niet bebaren wort. noch bebaren mach worden/ om/ dat het dooz de veelheyt van de flodder ende 't sijnck die t'Eplandt/ nae dat het verbrontken is) allengkens aenghegroept heeft/ belet wort. Ick soude wel eens gheern willen braghen/ wat aysront datter groot ghenoech gheweest soude moghen heb-

ghen hebben om soo ober-grooten Landtschappe ('twelcke grooter was/ als gheseel Alia ende Africa te samen/ende dat tot aen Indien toe reykten) in te swelghen / hebbende 'tselbe soo gheheelycken in gheslocht / datter tepken noch spooz van ghebleven soude wesen. Dewijle het ghenoech bekent is/ dat in de Zee/ daerse seggen 'tselbe Eplandt gheweest te zyn/ de Zee-lieden gantsch gheen gront en connen vinden/ al wozense noch soo veel bots upt/maer is een mis verstant ende onwetentheyt / te willen disputeren van dinghen die men vertrocken heeft om tijdt-verdrif: ofte soo men de werdscheyt van Plato (als reden is) wil respecteren/ soo moet men verstaen/ 'tselbe enckelijck gesept te wesen/om als in een Schiberije te vertoonen de prosperiteyt ende hoorszpoet van een Stadt/ ende 'tverlies met den onderganck des selben daer nae volghende. Het argument dat se by brengen/om te proeven datter hoorszeker een Eplant Atlantida gheweest is/ om dat de selbe Zee noch hedens daeghs/ de Zee van Atlante ghenoemt wert/ 'twelcke han weynich inportantie is: want wy weten/ dat op het uiterste eynde van Mauritanien ghelegghen is den Bergh van Atlante , van de welcke (nae Plinius ghevoelen) de Zee den naem van Atlantico behouden heeft/ ende sonder dat/ soo wozt van den selben Plinio verhaelt / dat men tegghens ober den hoorszkeren Bergh/ een Eplandt heeft/ ghenaeamt Atlantida, 'twelcke hy seft seer diep ende oolijck te wesen.

Plin. lib. 6.
cap. 31.

Het 23. Capittel. Hoe dat d'opinie van velen, die bevestigende zijn, d'Indianen van't Joodtsche gheslachte af te comen, valsch is.

Dewijle datmen ober t' Eplant van Atlantida, geen en wegh en can openen/ om d' Indianen in de nieuwe Werelt te passeren/ soo dunct het anderen/ dat het moet wesen/ den wegh die van Eldras int vierde Boeck aengewesen wozt/ daer hy aldus seft: Ende om dat ghy't ghesien hebt/ dat hy tot hem halende was/ eenen anderen byeefamen grooten hoop/ soo sulc ghy weten/ dat dese zyn de thien Stammen die in slavernije geboert wozen/ ten tijden des Coninck Olee, de welcken van Salmanassar, Coninck van Assyrien, gebangen wech ghelept wozen/ hebbende de selbe ghepasseert aen d' ander zijde der Riviere/ ende ober geset aen een ander Landt. Maer sy maecten onder haer een accoozt ende verdrach/ de menichte der Heydenen te verlate/ ende te passeren naer een ander contrep/ verre verschepden/ alwaer het Menschelijche gheslachte noyt gewoont en hadde/ om ten minsten aldaer hare Wet t' onderhouden/ die sy in haer Landt noyt onderhouden en hadden/ togghen alsoo door die enge incomsten der Riviere Euphrates heen. Ende den Alderhooghsten bede al doe sijn wonder-wercken met hen/ houdende de stroomen op/ ende den loop van't Water stil/ tot dat se gepasseert waren. Want door de selve Landouwe/ was den wegh seer lanch/ namelijkken van anderhalf Jaer/ ende dese Landtschappe wozen gheheeten Arlareth, al doe woonden sy albaer tot op den laetsten tijden. Ende als sy nu sullen beginnen wederom te comen/ soo sal den Alderhooghsten wederom de stroomen ende loop der Riviere ophouden/ op dat se passeren mogghen/ daerom hebt ghy dien grooten hoop ghesien met vreden. Dese Schriftuere van Eldras willen sommighe op d' Indianen trecken/ segghende die van Godt gheboert te wesen/ ter plaetsen daer het Menschelijche gheslachte noyt gewoont hadde/ zijnde het Landt/ daerse in woonden/ soo verre ghelegghen/ dat den wegh anderhalf Jaer reffens lanch is/ om albaer te comen / wesende dit Volck upt de natuere byeefamen. Dat d' Indianen van't Joodtsche gheslachte af comen / houdt de ghemeyne

A. Eldras.
cap. 13

Man hoor een seker teercken/om dat de selve vreesachtich/eleynmoedich/van veel cere-
monien/scherpsinnich ende leughenachtich zijn. Behalven dat/soo seggense noch dat
hare Habbten ende Cleederen de selve schijnen te wesen/die de Joden gebuyrcht heb-
ben: want vraghen een Tunica ofte Hemdekken/ende een cleedt daer boven over ghe-
slaghen/gaen barrevoets/ofte haer schoenen zijn Soolen boven toe ghereghen die sy
Ojotas noemen. Ende dat dit de vacht der Hebrezen geweest is/segghen sy te bliicken
uyt hare Historien/als oock by de oude Schilderghen daerse met dese vacht af gebeelt
worden: ende oock/dat de selve twee Habbten / die d'Indianen alleentijck vraghen/
gheweest zijn/de ghene die Samson in't wedt- spel stelden/van de Schijfhuere Tunica
ende Sidonem gheheten/twelcke zijn de ghene die d'Indianen Hemdekken ende
Omslacth/ofte Der-mantel noemen:Maer alle dit (elbe/zyjn seer lichtveerdige gis-
singen/die haer veel meer tegens als met zijn.Wy wetē/dat de Hebreē schijften geuseert
hebben/en datinē daer onder d'Indianen noch Cael noch teycken af en heeft. Van
der waren seer groote vzienden van Ghelt / ende dese en vraghen daer niet een dinc
nae. De Joden/soose onbesneden waren / en souden ten hoor gheen Joden houden.
De Indianen en weten in't minste noch in't meeste van gheen Besnijden te segghen/
noch en hebben haer daghen/soodanighe Ceremonien niet ghebuyrcht / ghelyck wel
veel van Ethiopien ende Orienten doen.Maer wat is het te vergelijcken/ dat wesende
de Joden soo groote vzienden van haerder Cale ende Antiquiteyten t'onderhouden/
zijnde soo seer op alle plaetsen der Werelt (daerse hedensdaeghs leven) van alle d'an-
der Liederen verschillende/ende souden alleentijck in Indien / hare Afcomse / Wetten/
Ceremonien/Messias,ende eyndtlijcken alle hare Joodtsche dinghen vergeten hebben.
Het ghene datse segghen/d'Indianen vreesachtich/ superstitieus / scherpsinnich ende
leughenachtich te wesen/en is (van dat het eerste belanght) onder hen allen niet ge-
meyn: Want men heeft onder dese Barbare Natien / die seer vzeemt van alle de selve
puncten zijn. Men bindt Natien onder d'Indianen/die in alles seer cloeck ende stout-
moedich zijn. Daer zijnder oock plomp ende grof van verstant. Van Ceremonien en-
de Superstitien hebben de Heypdenen altoos vzienden gheweest. Voorsake waerom
datse vachten van hare Habbten zijn/als verhaelt is/ is door dien dat het t'eenhou-
dichste/ t'slechste ende t'natuerlijckste dinc der Werelt is: want daer is nauwelijck
eenighe frapicheyt ofte const in gheleghen/twelcke also in voozigen tijden ghemeyn
was/niet alleentijcken onder de Hebrezen/ maer oock onder veel ander Natien. Nu
dan/belangende de Historie van Eldras, (soo men van de schijften Apocriphi werck sal-
maken) soo is de selve meer tegens haer intentie/dan daer mede: want is albaer seg-
ghende/dat de thien stammen van de heelheyt der Heypdenen af weken/om hare Ce-
rimonien ende Wetten t'onderhouden. Ende d'Indianen in't contrarie/zyjn genegen
tot alle die Afgoderijen der Werelt. Nu d'incousten des Riviers Euphrates mogen de
ghene die dit gheboelen/ghenoech sien / op wat maniere datse van daer in de nieuwe
Werelt moghen passeren/ ende hoe dat d'Indianen derwaerts weder sullen ober co-
men/ghelijck als in de hoorseyde plaetse gheseyt wort. Ick en weet niet/waerom dat
men dese Liederen vreedsamich sal noemen mogen/zijnde waerachtich datse malcanbe-
ren met doodtlijcke byantschappen ende Oorlogghen verbolgh hebben. In conclusie
ende besuytinge/soo en sie ick niet/dat d'Euphrates, Apocriphē van Eldras, de lieben een
beter passagie nae de nieuwe Werelt ghevene is / als t'betooverde ende t'fabuleuse
Atlantida van Platone ghedaen heeft.

De Spaer
gmaerden
houden alle
de ghene die
beruustich /
scherpsinnig
ende vrees-
achtich zijn/
hoor afro-
melinge der
Joden:ende
de ghene die
plomp / on-
bedachtende
beruustzijn/
houden
te wese waer-
achtighe
teercken en
een onber-
meint ende
oprecht
Spagtaert
Dese of dier-
gelijcke ha-
bbten ende
slechtredach-
tigh altoos
ghe weest/en
och huydes
is de manie-
re van West
Indien/ ge-
lijck als de
Figuren in
nijn Intine-
ratio van
Ouentē ber-
toonde zijn.

Het 24. Capittel. Door wat redenen men niet wel en can weten
d'origine ofte oorspronck der Indianen.

Mer is lichter te verwerpen / het ghene van de origine
ofte oorspronck der Indianen valsch is / dan de waerheyt te ontbinden :
Want men onder d' Indianen gheenighe Schijftueren / noch eenighe se-
kere Menoztalen vindende is / van haer eerste Dooz-Quers ende be-
woonders. Ten anderen/ soo en heeft men van gelijcken in de Boecken (van de ge-
ne die Schijften ghebruykt hebben) noch gantsch geen spoor noch teycken der nieu-
we Werelt ghevonden/ dewijle dat hen veel van d' Ouderen lieten duncken / dat men
in dese contreye noch Lieden noch Lant/ jae dat meer is/ noch Hemel en hadde. Hier-
om en mach hy t niet ontgaen/ vooz een epgheensinnich ende verneten Menschhe ghe-
houden te wesen/ den ghenen die hem verniet / de sekerheyt van de eerste inomste
ofte oorspronck der Indianen (ende van de eerste lieden die Indien bewoont hebben)
te betoonen : Maer wy moghent alsoo heen met een gissinge ende discretie (wt alle
het ghene dat hier vooren ghehandelt is) vermoeden/ het Menschelijcke ghe-
slachte allenghens gherepft te wesen/ tot dat het in de nieuwe Werelt gheraecht is / zynde
hier van een groot behulp/ tgeduerich verbolgh ofte Nabuereschap der Landen/ ende
by tijden eenighe Nabigattien/ ende datse op duy danighe manieren albaer ghecomen
moghent wesen/ ende niet van eenighe Blote toe-gherust te hebben met opsette wille/
ofte by ghevalle van eenighe Schipbreuckinghe : Al hoe wel dat hier van/ op eenighe
plaetsen/ wel pet van wesen mochte. Want dewijle dat dese Landen over-groot ende
wytstreckende zijn/ hebbende ontalliche veel Partien van Wolcke. Soo moghent wy
voe wel gelooven/ d' eene op een/ en d' ander op een ander maniere albaer gearriveert
te wesen/ ende t' selve alsoo bewoont hebben. Maer daerick my eyntlijck in in resolbere
ende beslupte/ is/ dat die vereeninghe/ ofte ten minsten/ de nae-ge-egentheyt van In-
dien/ niet die ander Werelt/ de principaelste ende sekerste reden gheweest is/ om In-
dien bewoont te worden : ende laet my oock duncken/ de nieuwe Werelt / ofte West-
Indien/ noch niet veel vursent Jaren van Menschen bewoont gheweest is/ ende dat
d' eerste die daer quamen/ meer gelijckenisse ghehad moeten hebben/ van wilde ende
onghetende Menschen/ dan van lieden die gemeynschap ende Bongerlijcheyt onder-
sijden/ arriverende in de nieuwe Werelt / van haer Landt versterken ofte verdwaelc
zijnde/ ofte datse haer vernout ende benoodicht gebonden hebben/ om nieuwe Landen
te soecken : ende t' selve de ghevonden hebbende/ hebbent allenghens beghinnen te be-
woonen/ gheen ander Wet onderhoudende / dan nae dat hen t' weynich licht der na-
tuere (ende dat noch ghenoech verduyftert) onderwijfende was. Ende soose al veel
ghedat hebben/ mogen gheweest zijn/ eenige ghebruycken/ die hen van haer eerste Wa-
ders-landt over-ghebleven zijn : al hoe wel het geen onghelooftich dinc te dencken
is/ dat al waert schoon datse wpt een Landt van Polttie ende goede regeringhe gheco-
men waren / hen t' selve t' eenemael/ dooz lanckheyt van tijden/ ende weynich wantie/
wel bergheten soude mogen wesen. Want is genoech bekend/ dat men hedens/ daeghs
noch wel in Spagnien ende Italien hoopwerck van lieden vint / die niet anders van
Menschen en hebben/ als alleen de gedaente ende wesen : In boegen/ dat men dooz
sticken wegh ende op deser maniere heeft comen te hebben een ontalliche menichte
van Barbarische Partien in de nieuwe Werelt.

Het 25 Capittel. VVat d'Indianen te vertellen plachten van ha-
ren oorpronck ende eerste op-comste oft beginfel.

MEt gene dat de selve Indianen plachten te vertellen/
van haer beginfel ende eerste op comste/en is gheen dinc dat veel te be-
dieden heeft: want het ghene sp refereren/ schijnen meer droomen dan
Historien te wesen. Men heeft in't gemeyn onder hen lieben groote ken-
nisse ende veel verhaels van de Sont-bloet doch men en can 'tself de niet
wel te verstaen comen/of de Diluvie (dies vertellen) gheweest is/die algemeyne / die
in de Schryftuere verhaelt wordt/ofte dat het eenighe andere Diluvie ofte overbloedin-
ge van Water gheweest is/in de Contrepe daer sp woonen. Daer wordt van erbaren
ende bedreben lieden gheseyt/dat men merckelijcke ende clare teyckens (in dese Lan-
den) siet/van datter eenighe groote Diluvie ofte inundatie gheweest moet hebben. Ick
houde my meer met het goetduncken der ghener/die gheboelnde zijn / die teyckenen
ende spoozen die men van de Diluvie bludende is/niet te wesen/van die van Noë, van
van eenich ander in't bysonder/ghelijck als de ghene/die van Plato vertelt: ofte van de
Poeten van Deucalion gesongen wordt. Du 'tmach wesen soo't wil/ d'Indianen seg-
ghen/dat alle Menschen met de Diluvie verdoyncken zijn: Ende vertellen/dat upt het
groote Rack ofte Mepz van Titicaça, een Viracocha ghecomen soude wesen/ben wel-
ken hem in Tiagnanaco onthielde/ (alwaer men noch hedens daeghs de gront-besten
ende over-blijffels van een seer oudt ende vzeemt gebouw sien mach) ende datse van
daer ghecomen zijn/na Culco, woynende het Menschelijcke geslachte also weder ver-
menichsulicht. Sp wijsen noch in't selve Mepz een Eplandeken/ alwaer sp versie-
ren/hem de Son verborghen ende onderhouden te hebben/ waerom sp hem aldaer in
hooygen tijden veel sacrificien aendeden: niet alleenlijcken van Schapen/ maer oock
van Menschen. Andere vertellen/dat dooz een Venster van upt een seker Hol/ gerro-
pen quamen/ses/of ick en weet hoe veel lieden / ende dat de selfe de progeneratie ofte
hooyt-teeinghe der Menschen weder een aenbanck ghegeven hebben/welcke plaetse
om de selve oorzake ghenoemt wordt Pacari Tampo. Hebben oock hooyt een opinde / dat
die Tambos van't outste geslachte der Menschen zijn. Van hier seyt men Mango capo,
hooyt ghecomen te wesen/ben welken sp hooyt een Erfselingh ende t'hooyt der Ingas
bekennen te wesen. Ende segghen/van desen ghesproten zijn twee Familien ofte ge-
slachten/dreene van Hanan Cuzco, ende d'andere van Vrin Cuzco: refereren/dat de
Contingen Ingas (alste Oozlogh woerden ende verscheyden Provincien oberwonnen)
hooyt reden gaben/om daer mede t' Oozlogh met gherechtigheyt te verbedighen / dat
alle de lieden hem onderdanigheyt ende erkentnisse schuldich waren/ dewyle dat upt
hare geslachte ende Daders-land de Werelt vernieut/ende alleen hen lieben de waer-
achtige Religie ende God-dienste gheopenbaert was. Maer waer toe ist noodich
daer meer sp te voegen/ghesien het altmael leugen ende vzeemt van de reden is. Het
ghene dat van gheleerde Mannen geschreven ende bebesticht wort is/ dat alle 'rgene
dat men van gheheugenisse ende kennisse van dese Indianen can hebben/comt tot op
ontrent vier hondert Jaren zijnde alle het hooygaende een rechte verwartheyt ende
dunpsteren Nebel sonder eenighe sekerheyt te mogen binden. Ende ten is niet te ver-
wonderen/dewyle datter Boeken ende schryften ghebrackende waren / in welken
plaetse sp haer soo uptruntende rekeninghe van de Quipocamaios hebben. Soo ist van
ghenoersch ende noch meer als heel/datse van vier hondert Jaren reden weten te ge-
ven. Als

hen. Als ich met neersticheyt ondersoekende was/ om van hen te verstaen/ van wat Landen ende Volckeren/ sy in't Landt (daerse in woonen) ghecomen zijn / vontse seer verre/ daer van eenighe reden weten te gheben/ maer waren eer booz gewisselijcken geboelende van haren eersten oorspronck ende uytcomste in de selve nieuwe Werelt (daer sy nu woonen) gheschapen gheweest te zijn: 'twelcke wy in't contracte/ met ons geloof bewesen hebben/ daert ons leerende is/ alle Menschen van eenen Mensche af ghecomen te wesen. Men heeft merckelijcke teykenen ofte gissinghe / dese Liedden een langhen tijdt gheleest te hebben/ sonder Coninghen / nochte verordineerde ofte Burgerlijcke Politie/ maer datse woonende waren by Ghebuerten ende Stotten/ gelijk als hedens daeghs die van Florida, Chiriguanas, Brasilianen, ende veel meer andere Nationen doen/ de welcke gheen sekere Coninghen hebben/ dan na dat het hen in't hooft schiet/ ende in tijdt van Oorlogh ofte Bredde te passe comt / soo kiesense hare Hoofden ende Regeerders. Maer in't verloop van tijden/ begonsten sommighe persoonen (die in cloeckheyt ende vernuft d'ander te boven ginghen) te heerschen/ ende te gebieden (gelijk als in booztijden Nimrot) ende 'tselbe allenghs kens aen-groepende / zijn comen te besighen de Coninckrijcken van Peru ende Mexico, die onse Spagniaerden albaer ghebonden hebben. Ende al hoe wel datse Barbarisch waren/ gingen niet tegenstaende alle d'ander Indianen veel te boven. Alsoo dat de boozsepde reden d'inghende is / het meesten deel van't Indiaensche geslachte ghesproten ende vermenichsiddicht te wesen/ van wilde/ woeste ende ghebluchte lieden. Ende dit is nu ghenoech beroderende/ tghene ons van de origine / oorspronck ende op-comste van dit Volck te vozen comt om te handelen / latende de reste booz wanneer dat wy hare Historien byreder tracteren sullen.

Act. 17.

Eynde des eersten Boecks:

Het tweede Boeck der Historie Naturael ende Morael van West-Indien.

Het eerste Capittel Daer in gehandelt sal worden van de Nature
ende eyghenschappe der Equinoctiael.

Wende het meesten deel / dat van de nieuwe Werelt ontdeekt is / onder de middelste Regioen ofte Gheweste des Hemels / 'twelcke is 'tghere dat d'Ouderen Torridam Zonam genoemd / ende booz onwoonbaer ghehouden hebben/ soo is noodich te weten/ om de dinghen van Indien te beggen te verstaen/ de naturen/ conditie ende eyghenschappe van dese Regioen ofte Gheweste. Ten duncte wy niet datse qualijck gheseyt hebben/ de ghene die bevestichden/ dat de kennisse van de Indische dinghen sonderlinghe hanghende was / aen de kennisse der Equinoctiael: want alle het verschil dat d'eene Werelt van d'ander heeft/ comt bynaest uyt de eyghenschappe des Equinoctiaels, ende is om aen te mercken / dat alle de spatie/ die men heeft tusschen de twee Tropicos ghereducert ende gecamineert moet wesen (als een eyghen reghel) op de Linea ofte streck van't midden/ 'twelcke den Equinoctiael is: zijnde alsoo ghenoecht/ om deswilke/ dat soo wanneer de Son daer op is/ soo